

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

az 50. szám tartalomjegyzéke: a francia eseményekről (kassák lajos) ● g. duhamel balladája (radnóti miklós fordításában) ● a freudizmus szociális jelentősége (gró lajos) ● a pszichotechnika fogalma és módszere (dr vámos gyula) ● borsószedő lány (csiga kató verse) ● daloló vasvágányok (andreánszky istván novellája) ● a szellemi együttműködés kongresszusa (h. e.) ● weltner jakabról (kassák lajos) ● vers (mária béla) ● vers (murányi-kovács endre) ● hevesvármegye mezőgazdasági népessége (okos miklós) ● magyarság és europa — a tardi helyzet (tamási györgy) ● márai sándorról (farkas ödön) ● öt dekameron (murányi-kovács endre) ● julius (keszthelyi zoltán) ● két rajz ● fotó műmelléklet, haár ferenc, halberg gyula, frűhof sándor és lengyel lajos felvételeivel ●

1936 június VIII évfolyam 50 szám

Reflexiók

Június 5. Párisi híreket olvasok, de egyelőre semmi bizonyosat nem lehet megtudni. Lehet, hogy holnapra az egész zürzavar kitisztul, az áradás megtalálja medrét s a továbbiakban történik minden a józan ész szerint. A nép, ha kormányelnököt adott Franciaországnak, bizalmával is megajándékozta a magaválasztotta vezetőt. Lehet, hogy a sztrájk, amely ezekben a pillanatokban futótűzként harapódzik tovább, holnapra véget ér, a munkások újból felveszik szerszámaikat és a rendőröknél, katonáknál is megbízhatóbb testőrségnek állanak oda a Front Populaire kormánya mellé. Lehet, hogy így történik, de egyelőre nemcsak az új rezsim ellenségei, hanem azok is, akiket barátainak, sőt elvtársainak számíthat, azok is értelmetlenül állnak a mai események előtt. Érthetetlen dolgok s akik érteni vélik, azoknak megdöbbenve kell látniok, hogy minden szinte egyetlen hajszálon múlik. Könnyen bekövetkezhet a tragikus pillanat, mikor a népakarat, amely megnyitotta a politika új fejlődésszakaszát, talán akaratlanul, de mindenesetre esztelenül elpusztíthatja évtizedes fáradozások eredményét. Ha ez a fordulat bekövetkezik, végeredménye még borzalmasabb lesz, mint amilyen a német munkásmozgalom összeomlásának következménye volt. Ne feledjük, hogy a Front Populaire nemcsak a radikális polgárságot és az intellektuális balodalt, de a szocialisták és kommunisták, szóval az egész munkásmozgalmat is magában foglalja. A szocialista munkásmozgalom számára pedig Franciaország elvesztése könnyen végzetessé válhat, nemcsak azért, mert ez a fasizmus világgyőzelmének kezdetét bizonyítaná, hanem azért is, mert a szocialista mozgalomnak nemcsak közvetlen hatóereje, de szervezeti keretei is megsemmisülnének. Ki tudja, mennyi időbe és milyen áldozatokba kerülne az új akciók megkezdése. Tulzás nélkül mondhatjuk, a francia helyzet alakulásán múlik, hogy általában: jobbra vagy balra dül-e el a szocialista mozgalom sorsa. Ha Franciaországban a munkásság meggondolatlan akciói folytán a tűzkeresztesek keríték kezükbe a hatalmat ez a francia, német, oiasz fasizmusnak olyan imperialista szövetségét jelentené, amely talán évszázadokra gátatvetne az emberi szellem fejlődésének. Ezzel az eshetőséggel ellentétben azonban, ha a népfront megtartja mai hatalmát és célkitűzését komolyan megvalósítja, akkor a helyi győzelmekkel egyidőben reményteljesen kialakulhat a franciák, belgák, spanyolok latin szocialista-blokja, amely nemcsak a fasizmus előretörését akadályozhatná meg, de általában új lendületbe segíthetné a baloldali mozgalmakat világszerte s ezzel elejét vehetné a háborús készülődéseknek és gazdasági, szellemi háttérrel adhatna a béke igazi szószólóinak. De hogyan lehetséges mégis, hogy ehelyett az észszerű folyamat helyett, az észszerűt-

len cselekedetek sora következnek? Vagy talán egy átgondoltnak látszó politikai sakkhúzással maga a kormány rendezte a sztrájkot, hogy a követelések teljesítéséért elhárítsa magától a közvetlen felelősséget, de a munkásság sztrájkjal mégis kiküzdje követeléseinek elfogadását? Ez a forma is lehetséges, de az ilyen vakmerő kísérletezésbe aligha bocsátkozik egy kormány, amelynek élete függ attól, hogy úgy jobb, mint balfelé, megtartsa intaktságát. Kérdés a felgyújtott tüzeket el lehet-e oltani minden további nélkül? A tömegindulatokkal kísérletezni nagyon veszedelmes játék. Könnyen cselekvésre bírhatók, de annál kevésbé irányíthatók.

Nem kétséges, hogy a francia népfrontot a tűzkeresztesek agresszív megmozdulása hozta össze, a jobboldal fenyegető előretörése, mintegy külső nyomással egységgé préselte a különböző baloldali alakulatokat, az első pillanatok riadalmi tudatos erőkké alakultak át s ezeknek a tudatosított erőnek az összefogása, józan célirányossága eredményezte a május 3-i győzelmet. Ez a győzelem a népfront győzelme a reakciós hatalommal szemben. Blum kormánya bevallotta a népfront kormánya. És pártszempontból nagyon nagy ára van ennek az együttesnek. A radikálisoknak fel kellett adniok kommunistagyűlöletüket, a kommunistáknak ki kellett nyilvánítaniok polgártiszteletüket és be kellett szüntetni a két munkáspárt között dúló nyílt tesvérharcot. A végcélpolitika helyett napipolitikai eredményekért kezdődött el az együttes harc. Elvi dogmák helyett, morzsányi realizációkért. „A kormány programja — hirdette ki Blum rádióbeszédében — a népfront programja... A kormánynak határozott szándéka megvalósítani a munkásosztály által követelt reformokat... A francia demokrácia előtt nagy jövő áll, de ennek biztosítéka csakis a francia nép nyugodt ereje lehet.” Természetesen a nép nyugtalansága, utcai zavargások, sztrájkok a népfront kormányának határozott cselekvési szándékát gyöngítik s egyben talán végzetesen megerősítik a jobboldali ellenfelek reakciós szövetkezését. Mozgalmának ezzel a könnyen adódó veszedelmeivel nem lenne tisztában a baloldal? Bizonyos, hogy inkább tisztában van vele a jobboldal és élni fog az alkalommal, hogy a kilengéseket, oktalan izgalmakat a maga érdekében hasznosítsa. Alig, hogy a sztrájkmozgalom megkezdődött, De la Rocque ezredes, a tűzkeresztesek vezére máris nyilatkozatot tett közzé, amelyben többek között azt mondja: „Most, hogy az általános sztrájk felveti a munkásköveteléseket, a Tűzkereszt-mozgalom, több százezer munkást tudva soraiban, úgy véli, hogy a munkásság követeléseit iránt nem maradhat semleges. A problémák megoldását mi az 1936 áprilisában kibocsátott memorandumunk értelmében akarjuk megoldani”. A Tűzkereszt-mozgalom kiáltványában nemcsak hogy elfogadja, de meg is tetézi a Blum-kormány programját és felszólítja a munkásokat, hogy lépjenek be a Tűzkereszt szervezeteibe. De la Rocque ezredes tendenciája nyilvánvaló. Nagyon jól ismerhetjük Hitlerék kelléktárából: dezorganizálni a baloldali frontot és menni nagyobb pánikot teremteni, hogy ez által lehetetlenné váljék vagy idegességében rosszul átgondolt cselekedetekre ragadtassa magát az

munka

új kormány. Állapítsuk meg, hogy mindez a tűzkeresztesek szempontjából nagyon helyesen van így. Később talán majd fegyverrel állnak ellenfeleikkel szembe, most taktikai fogásokkal operálnak, számítva a tömegek politikai iskolázatlanságára és a kormány mostoha körülményeire. És a sztrájkolók közül vajjon hányon gondoltak arra, hátha nem is csak a francia jobboldal, hanem a külföldi fasizmus is és máris belejátszik a dolgok rendezésébe. A propagandának hasonló módszere szintén nem lehet előttünk elképzelhetetlen. Ha másra nem, az olaszok abesszíniai „forradalmasító” tevékenységére még mindenki emlékezhetik és gondoljunk a palesztinai zavargásokra. S hátha a forrongók egy része máris az idegen érdekek eszköze? Ez csak feltevés, de nem okvetlen lehetetlenség. Ilyesmikre gondolva, százszorosán igaza van Blumnak, mikor azt mondja, hogy a népfront győzelme a nép nyugodt erején múlik. De itt nem is Blum igazságáról, hanem a reális helyzet helyes felismeréséről van szó. Hiszen Blum nem önmagábanvaló hatalmi tényező, hanem a Front Populaire erejének és akaratának megismeréséről van szó. S ezért is újból és újból felvetődik a kérdés: miért nem nyugodt a nép, miért nem bízik saját erejében még most sem, mikor ennek az erőnek jelentőségét már maga előtt is sikerült bebizonyítania? Ennek az észszerű erőnek az eredménye a választási győzelem és az is, hogy a III. Köztársaság ideje alatt most van először szocialista miniszterelnöke a francia parlamentnek. Millerand, Briand, Viviani szintén a szocialista pártból indultak el, de a miniszteri székhelyért feladták szocialista elveiket és valamikor Laval is szocialista volt, de mint miniszter szembefordult nemcsak egykori pártjával, de a humanitás szellemével is az imperialista fasizmus javára. Vajjon lehetséges-e az, hogy a népfront tömegei abban a pillanatban bizalmatlanokká lettek Blum irányában, mikor az általuk nagyrabecsült és elvhűségét többszörösen bebizonyított vezérük a kormány élére állt? Ha nem így van — miért nem kezdtek a francia munkások sztrájkot akkor, mikor Laval félreérthetetlenül a banktőke és hadigyárosok oldalára állott és az olasz fasizmus iránti rokonszenvével kockára tette nemcsak a munkásság, hanem az egész ország gazdasági, politikai és kulturális érdekeit? Szinte röstelltem leírni ebben az irányban elgondolt gondolataimat. Hogyan is lehetséges az, hogy évtizedek szervező munkája után egy ilyen pillanatban, mint amilyenbe most a francia szocialista mozgalom került, a szándékok egyszerre eltompulnak és a gondolatok összekavarodnak? Talán Laval rendőrhatalma tartotta féken az elégedetlenkedőket és most, mikor saját érdekükben a rend őreivé kellett volna előlépniök, szabadjára engedték indulataikat, nem törődve azzal sem, hogy kormányuk bukását okozhatják? Beszéltem elvbarátaimmal, akik előtt, hogy felvetettem kérdéseimet és elmondottam kétségeimet — túlzó pesszimistának neveztek s a maguk részéről úgy vélték, hogy „Franciaországban a munkásságnak, ha sikerült az ellenfél első hadállását bevennie, akkor itt az ideje, hogy a tempót egyre fokozza és a vonalat egyre balfelébb hajlítsa. Itt a forradalmi alkalom, mondták, tehát meg kell valósítani a forradalmat”. Forradalmat a forradalomért — ha ez nem üres frázis, akkor nagyon veszedelmes örület. Aminek a be-

teljesítésére a népfront kormánya vállalkozott, ám nevezzük azt reformizmusnak, de most ne vabank játéokra, hanem az adott helyzet tartására és jövő cselekedeteink komoly előkészítésére gondoljunk. A hazárdörökkel szemben megint Blumnek kell igazat adnunk, akinek volt ereje ahoz, hogy a reakciós hatalomban való részesedés helyett kivárja a pillanatot, mikor a meghódított hatalommal saját elvei szerint élni is tudhat. Hányszor kínálták meg miniszteri székkal, visszautasította s most vállalta a legfelelősségteljesebb tisztséget, mert joggal úgy láthatta a helyzetet, hogy nem ellenfelei kegyelméből, hanem elvtársai akaratából került az élre. Már választási agitációjában kimondta, hogy márholnapra nem a százszázalékos szocialista célkitűzést akarja megvalósítani, hanem a népfront demokratikus programját képviseli. Blumöt ellenfelei is reálpolitikusnak tartják s ő most sem akarja megtagadni önmagát. Programja elsősorban szociálpolitikai és pacifista program, nemzetközi viszonylatokban pedig, harc a fasizmus ellen. Éppen annyit ez, amennyi a jelenlegi keretek között megvalósíthatónak látszik. És meg akarja valósítani anélkül, hogy az orosz Kerenszki szerepét vállalná. Vajjon védekezni tud-e hathatósan, tartósan a jobbról és balról érkező támadások ellen, illetve az egységes baloldal jóindulatú támogatása nélkül? Kormányának legfőbb feladata az égető külpolitikai kérdések megoldása, de hogyan adhatná magát ennek a problémának, ha a belpolitikai helyzet egyre bizonytalanabbá válik körülötte? Csakugyan nem Kerenszki sorsa vár-e rá? Kormányvállalásával nem folytatódik-e majd annak a tragédiának a sorozata, amely Magyarországon kezdődött majdnem két évtizeddel ezelőtt és Németországon, Ausztrián folytatódott Spanyolországig s ma már, mintha Páris kapui felé közeledne. Még világosan áll előttünk a Károlyi kormány tehetetlen vergődése és az akkori Budapest utcáinak képe. Váratlanul, mint a talajtűz jelent meg a sztrájkhullám s a mozgalom irányítói ugyanazt mondták, mint most a francia eseményekkel kapcsolatban. Fokozni a követeléseket, táplálni a türelmetlenséget, egyre balrább hajlítani a vonalat. Az eredmény sokkal közismertebb, sem hogy itt részletezni kellene. És gondoljunk Németországra, Ausztriára és a most élet-halál között vergődő spanyol forradalomra. Meggyőződésem, hogy a szocialista mozgalomban rejlő ellentmondásokat nem a forradalmi pillanatok szülik, sokkal mélyebben gyökereznek — az időszerűtlenül értelmezett politikai agitációból, az elnagyolt nevelési munkából és az emberek egymásiránti bizalmatlanságából táplálkoznak. Végre is itt lenne az ideje, hogy ennek a problémának nyílt, becsületes és részletes megvitatására, elrendezésére sor kerüljön.

Az említett hibák vagy fogyatékoságok miatt, a tömegeből egyre inkább kivész a szolidaritás érzése, a harcot majdnem csak magáért a harcért folytatja s ha alkalom adódik rá, nem tudja megvetni lábát a meghódított talajon. Határozottan úgy tűnik: az európai szocialista mozgalom, ha helyenként és időnként képes is arra, hogy magához ragadja a politikai irányító hatalmat, képtelen ennek a hatalomnak megtartására és a közösség érdekében való alkalmazására, hasznosítására. A mai események ismét felvetik előttünk ezt a problémát. S ebben az ér-

telemben nem is csodálatos és nem is egészen váratlan az, ami Franciaországban történik. De ha ki is magyarázzuk valahogyan a magyarázhatatlan eseményeket, mindez nagyon kevés ahhoz, hogy nyugodtan nézhessünk a holnap fejleményei elé és azt mondhassuk magunknak: tegnap jól végeztük dolgunkat és tudjuk ma is helyesen cselekszünk a holnap érdekében. Lehet, hogy valóban túl pesszimisztikusan ítélem meg a helyzetet, de az optimizmus az együgyűek erénye; a társadalmi harcok közepette sem a védelemben, sem a csodában nem bízhatunk, mindent magunknak kell elvégeznünk és mindenért mi vagyunk a felelősek. Lehet, hogy Franciaországban holnap megkezdődik Blum terveinek megvalósulása, de lehet az is, hogy az elfajuló sztrájkmozgalom a felfegyverzett tűzkeresztesek számára készíti elő az utat a hatalomhoz.

Sajnálatos, hogy semmi komoly, megbízható hirádat nem kapunk arról, hogy ezekben a válságos pillanatokban hogyan gondolkodnak és miről beszélnek a baloldali írói, akik annyi hittel és kritikus öntudattal álltak be a harcba. Nem kis mértékben az ő hivatásuk lenne a szellemi józanság megőrzése és a való helyzet megvilágítása. Sokat okulhattak volna a német baloldali írók tragikus egyoldalúságából, elfogult politikai képzelgéseiből. Éppen most, mikor nélkülözhetetlenül szükség van a világos gondolatra és egyértelmű szóra — meg tudják-e állni a helyüket? Ne harci bárdok akarjanak lenni, hanem a fejlődés vonalának őrzői. A szellem tisztán látására ugyanúgy szükség van a harcban, mint a békés építő munkában. Hiszen a társadalmi forradalom nem más, mint az emberi fejlődés egyik szakasza s aki nem ebben az értelemben cselekszik, az a reakció urainak tesz szolgálatot még akkor is, — ha a barrikádokon áldozza fel életét.

*

Június 9. Legújabb hírek szerint a kormány nyomására megállapodás jött létre a francia munkások és munkáltatók egy része között. „Rövid idő kérdése, hogy a sztrájk győzelemmel befejeződjön”. Állapítsuk meg, hogy az esetleges győzelem nyilvánosságra hozott eredménye semmivel sem másabb és több a kormány munkaügyi és szociálpolitikai programjánál. Ugyanezt az eredményt tehát a népfront-kormány programjának támogatásával és realizálásával is elérhették volna a munkások a belső helyzet elmérgesítése és a német, olasz fasizmus sajtóüvöltésének kísérete nélkül. S ha ez a sztrájkmozgalom mindenképpen eredményesen végződik, akkor is megdönthetetlen igazság marad, hogy a francia baloldal győzelme a nép reális tisztánlátásán és öntudatos erején mulik s aki politikai kalandokkal vagy a lendület túlhajtásával kísérletezik, az legalább is a népfront egységét kockáztatja.

*

Június 16. A sztrájk hivatalosan befejeződött. Hivatalosan, de nem a maga egészében. A pénzügyi és külpolitikai problémák mellett, a jobboldal lázító kísérleteinek letörése jelenti a népfront-kormány legnagyobb feladatát.

Kassák Lajos

G. Duhamel balladája
az átvágott torkú férfiról

1519

*Sebzett torkoddal testvér, ne beszélj!
Elég rámnézned s én rádtekintek*

*Elég, ha látom ránduló redőd,
amint fölugrik homlokod felé,*

*s a repdeső és úszó szemgolyót,
melyet a gondok árnya béborít,*

*és tested úgy fekszik itt előttem
mint könyv, amelynek nyelvén értek én.*

*Oly ismerős kisujjad körme is,
mint térded érdes bőre ismerős,*

*vagy ismerős széltől repedt füled
s dolgos erektől duzzadt lábfejed!*

*

*Tudod-é testvér, hogyha te borzongsz,
mint a nyárfaág borzongok én is?*

*S ha fölköhögysz a melled mélyiből,
s az én mellemben sincsen már öröm?*

*Ha sír a hang és szakítja torkod,
az én torkomon énekelhet-é?*

*S ha ma éjjel elkerül az álom,
hiheted-é, hogy engem megtalál?*

*

*Óh, társam, ne beszélj tehát!
Ne gyötörd el átvágott torkodat!*

*Némán figyelj és fogadj szemedbe,
Némán figyelj és fogadj szívedbe.*

*Feléd induló kezembe némán
ejtsd kezed, mely hűséges és erős.*

*Ne mondj el semmit, némán feküdj hát,
te, aki annyit mondhatnál nekem.*

Ford.: Radnóti Miklós

munka

A freudizmus szociális jelentősége

Freud méltatói között akadnak olyanok is, akik azt állítják, hogy a 80 éves professzor műve befejezett egész: a szexuális ösztönök lélek-befolyásoló erejének felfedésétől eljutott a halálösztönök alakító erőinek felismeréséig. Átfogta az emberi élet egész útját a teremtéstől a megsemmisülésig. Valóban Freud az emberi sors e két pontjára igyekezett rávilágítani. De ahogy most megjelent önéletrajzában,*) hűvös logikával, világosan megfogalmazott sorokban ki tudja hányadszor foglalja össze mindazt, amit a lélekelemzésről egész életében írni akart, kiderül, hogy a pszichoanalízist legkevésbé ő maga tartja lezárt, befejezett alkotásnak. Itt is, mint egyéb munkáiban állandóan ugyanarról beszél, de nem ugyanazt mondja.

A pszichoanalízis lezártágát csak azok hangoztatják, akik a lélekelemzés alapfogalmait érthető pszichológiai okokból megmerevítették, dogmát csináltak belőlük, mert hiszen ezek a dogmák így sok mindenre feleletet adhatnak napjainkban, amikor állandóan csak zűrzavaros kérdések merednek az ember elé. Ők a pszichoanalízist az élet tényeire akarják ráhúzni és ez a különbség az utánélők és az alkotók között, akik, mint Freud is, az életből indultak ki.

„A pszichoanalízis mindig gondosan elkerülte azt, hogy rendszerré váljon” — írja Freud. S valóban, ma már világosan látjuk, hogy a lélekelemzés nem elmélet és nem rendszer. Inkább végtelenül finom módszer, emlékképekből, vágyakból, sejtésekből, indulatokból, benyomásokból összetevődött jelenségek szabad képzettársítás útján történő szétbontásának folyamata. Az analízis a tudat alá kényszerült motívumok elemzésével, *egyéni, kombinatív tevékenység*, amely az én fogalmát is különböző rétegekre bontja és amely a mélypszichológia és pszichometafizika fogalmának meghatározásával a szintézist eddig ismeretlen gazdag részletek megismerése révén éri el, anélkül, hogy akár a részleteket, akár magát a szintézist pontosan megtudná határozni és így válik hasonlónak a művészi alkotó tevékenységhez.

A pszichoanalízis eredményeit Freud az elfojtásról, a neurozis nemi mozgató erőiről és a tudattalanról szóló elgondolásokban foglalta össze. Az összefoglalás következetes és szigorú empirizmus útján jött létre. De a lélekelemzés tapasztalati jellege abszolút szubjektív. Az analitikai folyamaton kívül álló harmadik személy részére nem mérhető le, nem bizonyítható be úgy, mint például valami fizikai kísérlet. Freud fellépésének forradalmi jelentősége azonban épen ebben a látszólag megfoghatatlan és mégis konkrét lélek felfedésében van. Abban, hogy az első volt, aki a lelki jelenségeket nem az emberi test, vagy a szervek reflexeként fogta fel, hanem magából az emberi *élet funkciójából* vezette le. Ő volt az első, aki ilyen értelemben fel merté tételezni, hogy a szervileg egészséges testben is lehet beteg lélek. Önállósította a lélek fogalmát, amely akármennyire is elvontnak tűnik fel, nem misztikus. A freudi lélek konkrét. Valóságos. Nincs sem vallási, sem etikai, vagy más hasonló

*) Magyarul Pantheon-kiadás.

„felépitményhez” kapcsolva. Freud az emberi lélek jelenségeit vissza-
vezette magához az emberhez.

1521

Ezért van az, hogy korunk, amely a társadalmi élet realitását misz-
tikus ideológiákban igyekszik feloldani, nagy általánosságban még min-
dig nem ismeri el a freudi pszichoanalízis „anyagtalanságát”. A vissza-
utasítás oka kifelé Freudnak a szexuális jelenségekről vallott felfogása
volt, ténylegesen azonban azért támadták a pszichoanalízist, mert Freud
a lelki jelenségeket nem volt hajlandó sem eszményekhez, sem más embe-
ren kívül álló tényezőkhöz viszonyítani (ami persze nem jelenti azt, hogy
nem ismerte volna el ezeknek a tényezőknek befolyásoló erejét).

Ebben a következetes és szigorú tárgyyszerűségében hasonlít a lélek-
elemzés, bizonyos értelemben a marxizmushoz. Marx volt az első, aki a
természetben élő, egyénekből összetevődő s mégis ezek törvényszerűsé-
geitől sokban elkülönböző társadalom öntörvényszerűségeire rámutatott.
Amiképpen a marxizmus a társadalom mozgását a dialektikus materializ-
mus szemléletével és gyakorlatával, Freud az emberi lélek jelenségeit
a szexuális hatóerők felfedésével tudta megmagyarázni. Ezzel pedig
olyan emberi *öntörvényszerűségeket* fogalmazott meg, amelyeknek, annak
ellenére, hogy a neurozis vizsgálata közben jutott el hozzájuk, általános
emberi érvényük van. A lélekelemzés gyógyító eljárás is lehet, de maga
a koncepció túllépi ennek határait. A pszichoanalízis emberszemléletté
tágult, amelyről különben maga Freud is már régen nem úgy beszél, mint
egyszerűen csak therápiáról.

A pszichoanalízis érvényének kiszélesedése azóta vált nyilvánvalóvá,
amióta bebizonyosodott, hogy Freud, aki minden lelki konfliktust sze-
xuális zavarokra vezetett vissza, a szexualitás fogalmát nem korlátozta a
nemi szervek működésére. Az általa meghatározott libido fogalmában az
egyén örömeire való törekvéseit foglalta össze, amelyek szexuálisak
és erotikusak annyiban, amennyiben például a művészi alkotások is
azok. Ez az általános és eredetiben szexuális jellegű örömeire való
ösztönös törekvés összeütközésbe kerülhet az alkatilag és szociálisan
determinált Énnel, amely kulturális és más önös érdekekből visszazoritja
az ösztönök törekvéseit. A tudat alá került ösztöntörekvések azonban nei-
vesztik el hatóerejüket, hanem tovább élnek és különböző utakon érvé-
nyesülni akarnak. Az ösztön és a tudat összeütközésében így tulajdon-
képpen az ön és a fajfentartási erők kerülnek szembe egymással. A faj-
fentartási ösztönök nem mindig utód létrehozására törekednek, aminthogy
az önfentartási ösztön sem mindig anyers éhség kielégítésére vágyik.
Mindkettőt az érzetek szövénye veszi körül, amelyek bizonyos értelem-
ben önállósulhatnak. De amíg az egyén egoizmusát, önfentartási törek-
véseit a fejlődés során egyre inkább tudatos és társadalmi behatások
alakítják, addig a szexuális ösztönöket, Ferenczi szavaival élve, inkább
„társadalomképtelen” erők irányítják.

Freud nem az önfentartó erők hatásait vizsgálta, mert a kérdés-
nek erre az oldalára mások is rávilágítottak. Nem foglalkozik társadalmi
és gazdasági problémákkal. Ezért tűnik úgy fel, mintha a szexuális ösz-
tönöket mintegy üvegbura alatt, mindentől függetlenül nézné, amit meg-
erősíteni látszik az is, hogy például Adlernál tehertételnek rójjá fel szo-
cialisa mivoltát, vagy pedig az is, hogy amikor írásaiban társadalmi és

munka

kulturális területeket érint, megállapításai úgy hatnak, mintha merőben konstruáltak lennének, több bennük a fantázia, mint a szigorú logika, sőt nem egyszer Freudnek magának is ellentmondanak. Mindez azonban nem változtat a pszichoanalízis szociális jelentőségén, azon, hogy a lélek megnyilvánulásai a tudatosítás útján társadalmilag befolyásolhatók.

A pszichoanalízis társadalmi értékelésénél tehát nem arról van szó, hogy annak megállapításait, mint kész sablonokat ráhúzzuk a társadalom jelenségeire. Ez annál is inkább lehetetlen, mert a lélekelemzés nem totális szemlélet. De erre nem is törekedett. Még csak az sem volt a célja, hogy... „az ember lelki életének maradéktalan elméletét adja általában, hanem csupán azt igényelte, hogy eredményei a másutt szerzett megismerések kiegészítésére és helyesbítésére használtassanak fel.” (Freud.) Elgondolásai tehát még akkor is felhasználhatók a szociális küzdelmekben, ha azok nem is materialisták. Valóban a lélekelemzés nem materialista, lényegében tiltakozás az eldologiasodás ellen. De a szocializmus szempontjából éppen ebben van a jelentősége. Hiszen csak a modern civilizáció túlhajtott, elmaterializálódott és a természetes élettel ellentétes korszakában hatalmasodhatott el a neurozis és ezen túlmenően csak ebben a korban kerülhetett ellentétbe az ember önmagával. Ekkor keletkezhettek azok a korlátok, amelyek útját állják, nem a szexuális ösztönök minden korlát nélküli kielégésének, hanem az ember harmonikus életlehetőségeinek, amelynek egyik alapfeltétele a kiegyensúlyozott nemi élet.

Freudot bizonyos szempontból pesszimistának lehetne nevezni, mert felfogása szerint az embereket tulajdonképpen az elfojtott ösztönök tartják rabságban. Ugyanakkor azonban úgy tűnik fel, mintha ellentmondana önmagának, mert azt is állítja, hogy ezek az ösztönök tudatosítás útján elveszítik hatóerejüket, illetve visszaszorulnak az őket megillető helyre, ahol már nem okoznak jelentősebb zavarokat. Az ellentmondás látszata annak az ellentétnek a felfedéséből adódik, amelyre a pszichoanalízis hívta fel a figyelmünket, de amellyel kapcsolatban sok minden tisztázatlan maradt. Végeredményben azonban nem szabad elfelejteni, hogy a pszichoanalízisben a tudatnak, a racionalizmusnak az a feltétlen elismerése, az oksági törvényszerűségeknek olyan logikus vonalvezetése húzódik végig, amely annyira sajátos tünete, a marxizmust is beleértve, a XIX. század minden szellemi alkotásának. Ez a felfogás ma, amikor a pszichológián keresztül az emberi szubjektivitás, az emberi magatartás kérdése magán a freudizmuson keresztül is annyira előtérbe került, kiegészítésre szorul. Aminthogy a gyógyító eljárás átalakulásának szükségszerűségén kívül, többek között a tudat pszichológiai problémája is a tisztázandó kérdések közé tartozik, a megoldatlan feladatok elvégzése éppen a freudi problémák továbbfejlesztése érdekében volna szükséges. Hiszen például az Alfréd Adler által felvetett s ma még szintén nem eléggé tisztázott kisebbségi érzetek és hatalmi vágyak is a pszichoanalízis eredményei. Értékükön mit sem változtat az, hogy Freud 80 éves korában érthető okokból szembefordul velük. Kialakulásuk Freud elvitathatatlan érdeme. Amint az ő szexuális erők dinamikájának felfedésével egész erkölcsi felfogásunkat befolyásolta, a tudatalatti lelki tényezők kihangsúlyozásával szellemtörténeti és kulturális szempontból bővi-

tette ki látókörünket. És amikor rámutatott az emberi lélek finom érzékenységére, amelyben a gyermekkor kezdetétől végig az egész életen át minden benyomás kitörülhetetlen nyomot hagy, a pedagógia és ezen keresztül az emberalakítás érdekében végzett jelentős munkát. A lélekelemzés kialakulása során szerzett meglátások ma már az élet majd minden területén érvényesülnek. Éppen ezért ezek a konkrét humanisztikus meglátások, ismételten nem terápiai gyakorlatokkal, hanem a harmonikus emberi élet kialakulását akadályozó ellentétek egy részének felfedésével, a társadalmi küzdelmekben is nélkülözhetetlenné váltak.

1523

Gró Lajos

A pszichotechnika fogalma és módszere

A tudományok történetében a mult századot a nagy, egységes világnézeti rendszerek jellemzik: ideológiai törekvések, amelyek a világegyetem hierarchiáját próbálták megállapítani univerzális és időtlen törvényszerűségek alapján. Ezek a nagy globális rendszerek — Saint Simon, Auguste Comte, Hegel világképe — hervadhatatlan érdemeket szereztek maguknak, részben bizonyítási módjuknak természettudományi beállítottságával, részben pedig a társadalom strukturájának módszeres tanulmányozásával. Azonban oly erősen át voltak itatva a XIX. század sajátos mechanizmusával, a társadalmi jelenségeknek az emberi tudattól független, *sui generis* fejlődésének gondolatával, hogy még a legtisztább és legnagyobb koncepciójú marxi rendszer is kiejtette világképéből az emberi lelket és tudományos klasszifikációjából a pszichológiát.

A mult század erősen szociológiai és pszichológiátlan felfogására a mi korunk túlfokozott pszichológizmussal reagált. De ez az új pszichológizmus nemesak elszakadt, hanem egyenesen szembe került a filozófia által anektált régi lélektannal. A régi pszichológia az emberi léleknek egyetlen mozgatórugóját ismerte: az akaratot, és egyetlen síkját szemlélte: a tudatot. Az új pszichológizmus a XIX. század ideológusainak erősen differenciálódott szemléletére támaszkodva teljesen elszakadt az önelemzés tudománytalan zsákuccájától és új kiindulópontokból kezdte az emberi lélek vizsgálatát. Egyik mozgatórugója a természettudományi vizsgálódás lett, ami a mélypszichológia alapjait szolgáltatta és a *tudatalan* és a *tudatalatti* felismeréséhez vezetett; másik hajtóereje pedig a munkamegosztás új feltételeiből és a gazdasági élet egyre bonyolultabbá váló követelményeiből fakadt és a pszichotechnika szélesskálájú módszertanát és problématikáját eredményezte.

A pszichotechnika (amely széles értelmében a kísérleti lélektan, szűkebb értelmében pedig a gazdasági életre alkalmazott pszichológiai metodikát jelenti), teljes egészében szakított a lélektani spekuláció módszerével és kutatásainak előterébe a *cselekvő ember* fizikai és gondolati tetteinek külső megnyilvánulásain át való vizsgálatát állította. Az anyagi valóság meghatározható feltételei közt dolgozva, empirikus adottságokat szemlél, természettudományi eszközökkel kísérletezik, tehát megfigyel

munka

és mér, és eredményeit a nagy számok matematikai törvényszerűségeivel ellenőrzi.

Szellemtörténeti szempontból tehát a pszichotechnikának hármas eredete van: a XIX. század természettudományos felfogása, az angolszász empirizmus és a mi korunk pszichológiai reakciója.

*

A széles értelemben vett pszichotechnika problémái a mindennapi élet két fontos síkján merültek fel: a munka tudományos megszervezésében és a pedagógiai gyakorlatban.

A munka tudományos megszervezésének legelső területe az ipari gépmunka volt, ahol a felesleges mozdulatok kiküszöbölése és a munka elvégzésének a leggazdaságosabb mozdulatok szerint való beállítása jelentős gazdasági eredményekre vezetett. Az Egyesült Államok-beli első próbálkozások azonban csakhamar súlyos problémát vetettek fel. A dolgozó embert felemésztette az új munkamódszer, lelki egyensúlya megbomlott, biológiai konstitúciója megrokkant. *A fáradhatatlan mechanikai mozgást végző gép mögött, ekkor felfedezik az eleven embert.* Megmutatkozik az emberi egység determináltsága, az élettani és lelki funkciók sajátos ritmusa. Az emésztés, a lélekzés, a vérkeringés, az izomreakciók mint fiziológiai tényezők, az érdeklődés, a figyelem, az értelem mint lelki tényezők alkotják az emberi tevékenységnek azt az ütemét, amely nagy vonalaiban egész típusokat, részleteiben pedig egyes embereket jellemez. S ha a munka tudományos megszervezése olyan munkaütembe állítja az egyént, amivel ez a sajátos életritmus össze nem egyeztethető, valóságos lelki amputáció következik be, az emberi egység megcsönkítése, ami a munkaidőn túl az egyén egész életére kiterjed. A probléma észrevétele elég volt ahhoz, hogy a munka megszervezésének tudományos kérdését új elemmel gazdagítsa és az embernek a munkafolyamathoz (a géphez) való hozzáidomítása helyett a munkafolyamat és a dolgozó ember harmóniáját állítsa előtérbe. Felmerül tehát a szükségszerűsége egy olyan vizsgálati módszernek, mely egyrészt a munkafolyamathoz szükséges lelki adottságokat, másrészt pedig az egyes emberek lelki beállítottságához megfelelő munkafolyamatot keres. *A pszichotechnika első területe tehát a munka-lélektan, amely vagy a megadott munkához keresi a dolgozó egyént és akkor szelekciónak nevezik, vagy az egyén számára kutatja a megfelelő foglalkozást és akkor pályaválasztási tanácsadás a neve.*

*

A második terület, ahol a kísérleti lélektan problematikája megszületett, a pedagógia. Az első kérdés itt az volt, hogy milyen eszközökkel lehet az iskolákban kiválasztani azokat a tanulókat, akik valamilyen értelmi defektusuk, vagy fejlődésbeli elmaradottságuk következtében nem tudják tanulmányaikat a rendes osztályokban folytatni. Ebből következett aztán egy második probléma: hogyan lehetne megállapítani, hogy milyen tanulók alkotnak pedagógiai szempontból legjobban irányítható, homogén csoportokat. Egész sor kérdés kapcsolódik még ide: az egyes tantárgyak legjobb elsajátításához szükséges képességek, a tanulók figyelemingadozása, a memorizálási módok hatékonysága stb.

A munka és a tanulás pszichológiáján túl, más területeken is felmerült egy új lélektani vizsgálati módszer szükségességének. Kutatni kellett pl. a reklám hatását a gazdasági életben, a tanuvallomások objektív értékét a kriminológiában, az eladó és vevő viszonyát a kereskedelemben.

1525

A problémák a modern élet feltételeiből fakadtak, de a megoldás módszerének alapjait a pszichotechnika a XIX. század materializmusának és empirizmusának örökségéből merítette. Azokból a kísérletekből indult ki, amelyek a fizikai világnak az emberi érzékszervekre való hatásait és az élettani funkciók működési minőségét (pl. a hallószervek reakcióit, az észrevétel határait stb.) vizsgálták.

A pszichotechnikai módszertani alapeleme a teszt (teszt = próba, angol szó.) A lélektanban a teszt egy olyan feladatot jelent, melynek elvégzéséhez nem ismeretek, hanem bizonyos, könnyen meghatározható és minél izoláltabb képesség szükséges.

Egy vizsgálat folyamán aztán a legkülönbözőbb képességeket igénybevevő tesztek végezhetjük el. Az így elért eredmények egész sor különböző szempontból jellemzik a megvizsgált egyént.

Ezeknek az eredményeknek természetesen önmagukban semmiféle értékük sincs. Az, hogy valaki 28 szótagos mondatot tud hibátlanul memorizálni, vagy 14/100 másodperc alatt reagál a fényjelre, csak úgy bír jelentőséggel, ha ezeket az adatokat nagyszámú ugyanolyan korú és hasonló szociális nivójú egyénen, azonos feltételek közt végzett vizsgálat eredményeivel összehasonlítom. *Ebben a számszerű összehasonlításban rejlik a pszichotechnika egész értékelési alapelve.* Az elért eredményeket, vagy a felhasznált idő nagysága, vagy a végzett eredmény mennyisége, vagy az elkövetett hibák száma szerint sorrendbe rakjuk. Ez az értékelési rendszer világosan megmutatja a pszichotechnika Achilles-sarkát és ismeretelméleti szempontból erősen vitathatóvá teszi eredményeit. Ez az értékelés ugyanis képességeket, tehát *minőségeket* fejez ki számokban, azaz *mennyiségekben*. *Quantifikál olyan fogalmakat, melyekre a több, vagy kevesebb meghatározás nem alkalmazható. Számításai tehát helyesek lehetnek matematikai szempontból, de nem tükrözik vissza azokat a pszichikai realitásokat, amelyeket tulajdonképpen mérni akar.*

Erre a nagyon jelentős érvre a pszichotechnika azzal felel, hogy a számszerű értékelés révén quantifikált pszichikai funkciókat grafikai ábrázolás útján ismét minőségi meghatározásokká változtatja. Ez a grafikai ábrázolás a pszichológiai profil, melynek megalkotása, Pavlov nagy munkatársa, Rossolimo orosz professzor nevéhez fűződik. A pszichológiai profilon minden képességet egy-egy pont jelez. (Az abcissára a képességek, az ordinátóra az összehasonlítási mérce számai kerülnek.) Ha ezeket a pontokat összekötjük, egy olyan görbét kapunk, melynek csúcsai az egyén legerősebben kibontakozott képességeit, mélypontjai pedig leggyengébb oldalait jelzik.

Ezzel az ábrázolással az egész probléma eltolódik. Nem az lesz a lényeg, hogy kinek van *több* vagy *kevesebb* intelligenciája, *nagyobb* vagy *kisebb* memóriája, *erősebb* vagy *gyengébb* figyelme, hanem, hogy kinek *milyen* az értelme, az emlékezőképessége, a logikája stb. *A pszichológiai profil a cselekvő és gondolkozó ember teljesítménybeli típusát ha-*

munka

tározza meg. Az első ilyen minőségi szempont az embereket beállítottságuk *gyorsasági, mélységi, vagy szélességi* elemeinek predominenciája szerint különbözteti meg. Ez a három tényező bizonyos fokig feltalálható minden tevékenységben, *az emberi munka dimenziói ezek és megjelenési intenzitásuk bizonyos fokig a munkafolyamat követelményeitől függ.* Vannak azonban olyan emberek, akiknél a gyorsaság, szélesség, vagy a mélység a munkafolyamat jellegétől függetlenül állandó tényezőként jelentkeznek. (Foglalkozásokban pl.: szélesség: *hotelportás, gyorsaság: soffőr, mélység: matematikus.*) Ez az első, értelemre és munkabeállítottságra egyformán vonatkozó minőségi megállapítás, amit a pszichológiai profil tartalmaz.

Egy második ilyen minőségi megkülönböztetés az értelem alpműveleteiből fakad. *Claparède* svájci pszichológus mutatta ki: hogy minden szellemi aktusnak három szakasza, művelete van: *a megértés, a találményság és a kritika*, melyeknek dinamizmusa megszabja szellemi tevékenységeink hullámzását. A három elem közül azonban bármelyik uralkadó tényezőjévé válhat az intellektusnak.

A harmadik tipizálási szempont, amely a pszichológiai profilon keresztül megnyilvánul, az értelem kifejezési formái szerint különbözteti meg az embereket aszerint, hogy *szavakkal, számokkal, anyagokkal, vagy elvont gondolatokkal* öntik-e könnyebben és hatékonyabban formába produktumaikat. Ez a három szempont tíz tényezőjének variációjával máris igen széles skálán különbözteti meg az értelem és a munkabeállítottság típusait. A pszichológiai profil azonban még egész sor olyan tényezőt tartalmaz, amelyek az egyén minőségi meghatározását még szűkebb körre szorítják és csaknem individualizálják. Így lesznek ennek a profilnak szerves elemei *a fáradékonyság, a figyelem, a begyakorlás és a biztonság, mint a munka pszichikai struktúrájának pillérei; a speciális képességek a térszemlélettől kezdve egész a logikai kombinációig, mint az egyének különbözőségének kritériumai.* Mindezekben a képességekben a döntő, a minőségi megkülönböztetés. A figyelem vizsgálatának például azt kell kimutatnia, hogy szétszórt, koncentrált, megosztott, ritmikus, vagy elforgácsolt figyelmű típusba tartozik-e a megvizsgált egyén.

A pszichológiai profil minőségi meghatározásai szolgáltatják az alapvető indikációkat a pszichotechnika fő munkaköreiben: a pályaválasztásban, az ipari szelekcióban és az iskolai képességvizsgálatokban. Csakhogy a pszichológiai profil bármennyire minőségi meghatározásokat tartalmazzon is, csak az *értelem* és a *képességek* elemeit öleli fel. Pedig egy emberben más is van. *Elsősorban a karakter, egész magatartásának ez a definiálhatatlan Leitmotivja, tetteinek miértje, emberi létének szintézise.* Erre a pszichotechnikusok gyakran az válaszolják, hogy éppen globális jellege révén a karakter bentfoglaltatik az értelem minden megnyilvánulásában. Ez igaz, de nincs olyan teszt, amely a karaktert teljes egészében megmutatná. És az a pont, ahol a pszichotechnikai gondolat saját módszereinek korlátjaiba ütközik. *Méréssel és számítással bármily precíz műszerekkel dolgozunk is és bármennyire ellenőrizzük is lépéseink valószínűségét a matematika törvényszerűségével, nem hatolhatunk az egyéniség mélyére.* S ezért nem lehet más a pszi-

chotechnika, mint részben értelem és képességvizsgálat, részben pedig általános törvényszerűségek empirikus demonstrációjának eszköze. De jelenlegi eszközeivel nem lehet az emberismeret hatékony és univerzális módszerévé.

1527

Precizításra való törekvéséből, természettudományi beállítottságából és statisztikai értékeléséből fakad minden előnye, de ugyanezek hátrányának és korlátainak forrásai is. A mult század szellemiségéből fakad és merev materializmusával valami enyhe tudományos anakronizmust tartalmaz. Gyakorlatilag még jelentős szolgálatokat tehet, főleg a munkaszervezés és a pedagógia síkján, de tudományosan csak abban az esetben fejlődhet, amennyiben az egyéniség megismerésének útján módszerét és alapelveit gazdagítja a mélypszichológia nagy tapasztalataival.

Dr Vámos Gyula

Borsószedő lány

*Kócos hajában nagy sárga
fésű,
sötét szemében sárga láng
lobog.
Avult szoknyáján szétmáló
rikító foltok, mellette
fehér vesszőből fonott kosár.
Guggol a zöld bokrocskák között,
olyan most, mint egy nagy
színes virág.
Körüldöngicsélik a szorgalmas
méhek és zsong-bong fölötté
a reggeli kert
Mult estékre gondol munkája
közben, álmatag formázza
kedves arcát,
duzzadó száján a régi csókok ízét
lopva keresi.
Feláll. Kinyújtja karcsú
derekát és kemény alakját
sugárzó fénnel vonja be
a sárga Nap.*

Csiga Kató

munka

A daloló vasvágányok

Sokat utazom vasúton, a nyílt pályán daloló síneken. A végtelen földeken faslipperek bordázatán feszülnek az acélvágányok és láthatatlan pontba futnak a lila fűzfaligetek messzeségében. A bodrogi közti óriási földeken fél napig tart rajtuk az utazás. Szabad ifjúkoromban sokat utaztam a Bodrogi közön. Az apró állomásokon kiméretlenül sokat vesztegelt vonatunk. Az állomások előtt csatorna folyik, a Tiszába viszi a mozsarak vizét. A mozdonyvezető leugrik a mozdonyról és a csatornából gumitömlőn vizet ereszt a tartányba. A gép sistereg, fehér gőzt ereszt. Leugrálanak az utasok is, a fehér gőzben hangosan szólítják egymást, majd válluk a csatorna parton túl magaslik, amint szájukhoz emelik vizet merített kalapjukat.

A vonat félórát vesztegelt a cigándi állomáson. A mozdonyvezető megeresztett egy csapot, száját a tartány szűrője alá tartja. A csatornaparton álló utasokat érinti goromba pillantása.

— Az én gyömromban nem fognak békák kuruttyolni, — mondja magához beszélve. Reszelős a hangja, a ráspolyok hallatnak ilyen hangot a szerelő üzemekben.

Gyerekek csődülnek a mozdony csodájára.

— Teringettét, betyárok — mordul rájuk a mozdonyvezető.

Ijedten tágít a gyerekcsoport a mozdony közeléből, csak az égszínkékszemű fiucska marad mozdulatlan. Szempillái sem rebbennek. Magasba néz, elúsznak előtte a tiszta kék égen szálló fellegek.

— A feleségem egyetlen fiamat halva hozta a világra, — reszel a mozdonyvezető hangja. — Ha most élne, arcban hozzád hasonlítana.

A fiucska szeme, — ismétlem — égszínkék, tekintete nyílt, ebben különbözik a falusi gyerekektől. Öröklés dolga földresütött szemmel járni az emberek között. A paraszti apák szeme állandóan a rögökön.

— Hát ennyire ijedős legények volnánk, — mondja a mozdonyvezető huncutkodón és kezet nyújt a fiucskanak.

A mozdonyvezető félkezes csonka. Két ujja több hiányzik. Csonka kézzel bánni tud a mozdonnyal, tudja kezelni a féket és irányítani a sebességváltót.

— Talán hallottál valamit a szerelő üzemek hidegvágóiról. Csavarmentekre járnak és a vaslemezeket úgy nyírják, mint a papirost. Nyisz, nyisz, nyisz. A szerelőüzemben nem vigyáztam és ujjamat a vasforgácsok között kereshettem, ott heverték a hidegvágó alatt véresen.

Utasok, akik a Bodrogi közön gyakran utaztunk, megfigyeltük a nagycsontú mozdonyvezetőt. Gyerekek csődültek a mozdony csodájára.

— Arrébb, ha mondom, — kiáltotta. — A mozdonyt akarjátok látni, — intézte a kérdést a gyerekekhez és hirtelen kézrandítással kinyitott egy szelepet. Fehér gőz szállt és szemük elől eltakarta a mozdonyt. A gyerekcsoport hátrált, csak a kékszemű fiucska maradt mindig a mozdony közelében. Állt mozdulatlanul, szeme sem rebbent.

— Már jól ismered a szolgálati beosztásomat, — szólt hozzá a mozdonyvezető. — Tudod, hogy mikor melyik mozdonnyal érkezem.

Vibrált a pillantása, újból, meg újból a fiucskára esett a nézése.

— Látom, a vasúthoz visz a szíved. Embernyi ember vagy már, — mondta a mozdonyvezető a fiucskának. — A te korodban a vasút mentén libát őriztem a nagy Alföldön. A pusztán lassan döcögtek a vonatok, levett kalappal üdvözölték a mozdonyvezetőket az öreg pusztai emberek. Kiskomám, mit tudtam akkor a kemény telekről, álmomban sem gondoltam, hogy mozdonyokon fogok fagyoskodni és zakatoló gép rázza belőlem a lelket. A te korodban megtömtem a csizmámat szalmatörökkel, hogy a lábom fel nem fázzon. Magamra terítettem apám nagykabátját és leszaladtam a vasútvágányokhoz. Közeledtek a tehervonatok, a mozdonyvezetők messziről felismertek és ledobtak a hóba egy lapát szemet. Kalapomba szedtem és hazavittem. Alkonyatkor apám korábban tért az istállóból a házba. Hatalmas ember volt, nálamnál is csontosabb. — Ideje, hogy a magad élete után nézz, — szólt hozzám a hatalmas ember. — Téli tüzelőnk nincs, meggémeredsz a nyakunkon. A módos gazdák tüzelhetnek szárított trágyával. Tehetik, mert bőven lökhetnek a takarmányból a jászlakba az állatok elé. Mi, ha megszáritjuk a kevés trágyát és télen eltüzeljük, mit hintünk a szántókra. — Hallgattam apámra, kimentem hát a vasútvágányokhoz. Lestem a tehervonatokat, mindjárt az első vonatra felkpaszkodtam. Csüngtem az ütközön, alattam ragyogtak a vágányok, futottunk a város felé.

A fiucska szemét törli, vele szemben álmainak hőse, aki gyermekkorában teherkocsik ütközőjén indul a városba, hogy felküzdje magát mozdonyvezetőnek. Kemény hideg fagyos ujjakkal kapaszkodott az ütközőbe, lent kugligolyó sebességével gurultak a kerekek és a vakító hőmezőt élesen hasították a vasútvágányok. Oldalt, a kora téli alkonyatban tanyai házk maradoztak, sárgán világítottak az ablakok és nagyon messze a város lámpái vibráltak a szélben.

A fiucska, mint a sás hajladozik a mozdonyvezető tenyere alatt.

— Te álmodban sem láttál várost, kimondhatod, a te korodban ez még nem szegény.

A fiucska legszívesebben egy egérlyukba rejtőzne, ahol szabadjára álmodozhatna a vasútvágányokról, melyek a lila fűzfaligetek meszeségében láthatatlan pontba futnak. Mozdonyvezetőnek lenni, ismerni távoli vidékeket, vesztegelni állomásokon, ismeretséget kötni várakozó utasokkal. Mindig sínekre engedni a mozdonyt és igazgatni a sebességváltón. A vasútvágányok mellett munkát kereső vándorlegények ölátkodnak. A mozdonyvezető ránt a fogantyún, lassodik a vonat. Mostanában a vasútvágányok mellett zarándokok indulnak térítő utakra. Tavasszal indulnak, bejárják a Nyírséget, a Hajdúföldet. Utjukban csendőrök tartóztatják fel őket, fegyveres kísérettel a szomszéd falu hatráig, aztán tovább mennek szabadjukra. Éjszakára istállóba és csűrökbe szorulnak istentelenül szegény emberekhez és körükben lerakják alapköveit a Jehova tanui szektájának. Ilyen időtájt visszatérőben vannak, izzadság tapasztja homlokukra kuszáltan csapzott hajukat. Szakálluk derékig ér, olyan szánandóan keserves a külsejük. Megállás nélkül mennek és a megszállottak nézésével révedeznek a vasútvágányokra.

Ó, révedezőszemű zarándokok, kik Magyarország parasztjainak

munka

határtalan fájdalmát tükrözik szemetekben! Kapaszkodjatok a lassított tehervonatokra, egyszer már érkeztek úgy fatornyos falutokba, hogy elmondhassátok a próféta szavaival: ime, a megváltás boldog szigetére érkezünk.

Közelben a fiucska égszínkéek szeme csillámlik; a csatornán túl a töltés földhányása sárgul. Nyomasztó, kínos mozdulatlanság ül a tájon. A fiucska szeme tovább tükrözi a gyermeki lélek tisztaságát. Bizakodó legénykéek merednek ilyen szemekkel az őszi légben szálló ökörnyal után, mígnem az érintetlenség sugallatára utána nyújtják kezecskéiket és óvatlan pillanatban útnak erednek a szülői háztól, hogy az élet terhet rakjon erőtlen vállukra. Talán összeroppannak a súly alatt, tekintetük zavaros lesz és az alföldi pusztába révedező, akárcsak a zarándokoké.

— Már esztendeje, hogy apám a Tisza folyása mentén térítő útra indult, — mondja a fiucska. Apja tenyerének a melegségét érzi most az arcán, amikor búcsúzaskor így szól hozzá: — Magatokra hagyok, járd a földre anyáddal, légy segítségére. A vasútra pedig ne csavarogj, ott kitöröd a nyakad. A vasútállomásokon vágyat kapunk, hogy kiszabaduljunk a magunk világából. Cifra népeket látsz, papírzacskóból narancsokat húznak elő és fogukkal hámozzák. Majd a te fogad is narancsra vásik. Nevető arcok tekintenek rád a vonatablakokból, hinnéd, hogy életüknek nincs egy keserű órája. Már érzed a szádban a finom édesség ízét és jobbnak találod az estéli órákban frissen kifejt tejnél. Hihetetlen, hogy az embereknek, akik jönnek-mennek a vonatokon, olyan édes az életük, akár a narancs? Ohó, gyerekem, narancsba nem mindenkünk haraphat.

A fiúcskán óriási nadrág van, talán az apja vászonnadrágja. Télen csizmaszárba gyúri és csodák-csodája, — csizmanadrág lesz belőle. Zavartan oldalt néz, elpirul. Kicsiny emberke, apja szalmatörökkel tömött óriási csizmájában.

A fiucska megrándul, hideg szalad végig a hátán, a mozdonyvezető csontos kezét érzi a vállán. A mozdonyvezető keze nem is kéz, hanem ököl.

— A városban a gyári munkások az ökölre esküsznek, — így hallotta apjától egy téli este. Az asztal körül falubeli parasztkok ültek. Fejük fölött színes papírral bevont dróton lógott a lámpa, fény világította arcukat. Szemrebbenés nélkül, tátott szájjal hallgattak. Valamikor a szentlélek kitöltését lesték ilyen feszült várakozással a tanítványok. Az asztalnál egy sorban öregasszonyok ültek viaszból formált arccal, súlyos szempillákkal. Időnként álluk élesen kiütözött arcukból és halk sóhaj hagyta el ajkukat. Bánatosak voltak, mint akik megterhelték magukat a világ fájdalmával. Arcuk sárga volt az öregségtől és a lámpafénytől. Csontos ujjukkal megigazították álluk alatt kendőjük kötését. Az örök életről álmodoztak és akkor megjelent a halál képe, amint csontos ujjával kopogtat a ház ablakán. A fiucska akkor feljajgatott. — Istenítéletidő, — hallotta apja megnyugtató szavát. Kint tombolt az idő, vihar rázta az eperfát. Villámlás fénye futkározott az ablaküvegen. Az asztalnál ülők feje fölött apja magaslott, vállá szé-

les volt, mint az asztal. — A munkások a gyárakban az ökökre esküsznek, — mondotta és az asztal körül ülő asszonyok álla még jobban kiütközött; sóhaj szállt el ajkukról. Apja feléjük fordulva beszélt: — Lásátok, járt a falunkban egy zarándok valahonnan Békésből és azt hirdette a népnek, hogy jobban tennénk, ha lemetélnénk az ujjainkat, hogy kezünkkel ne tudjunk hasznót hajtani a gazdagoknak. A falubeli kovács így szólt a zarándoknak: — Ember, honnan szedted a fejedbe ezt a bolondságot? Az ujjaink maradjanak csak a kezünkön, egyszer szükség lesz rájuk, amikor szükség lesz a dolgos kézre. Most azonban görbítsünk ujjainkon, hogy kezünk ököl legyen, ököl, mely kiméltienül sújt az elnyomókra.

A fiucska fülében élénken csengnek vissza apja szavai, amint magasan az asztalnál ülők feje fölött a prédikátorok hangján szólott: — Már, pedig testvéreim, amondó vagyok, hogy az ököl képe nem lebeghet szemünk előtt olyan tisztán, mint a szelid Szentlélek. Az ököl haragot és féltelenséget jelent.

A fiucska horgadt vállal áll már a mozdonyvezető tenyere alatt. Az arcát látja, melyen az élet mély barázdákat hasított. Szemöldjét a nap melege szítta fakóra, bőrét a tél fagya marjította durvára.

A mozdonyvezető szeme a fiucskaat fürkészi, hideg a nézése, mint amikor a nyílt pályán a mozdonyt vezeti. Ilyen gyerek után áhítozott világ életében. Felesége egyszer szült, akkor is halottat hozott a világra. Ha élve jött volna, most akkora lenne, mint az égszínkékszemű fiucska a tenyere alatt.

— Akarnál velem jönni a városba, megpróbállak bedugni a vasúthoz.

Igazában most érzi a fiucska, hogy a mozdonyvezető hangja nem reszelős, mint a ráspoly, ha az ujjai nem hiányoznának, talán meg is cirógatná az arcát.

— Hányan vagytok otthon gyerekek, — kérdezi szeliden.

— Otthon, otthon, — akadozik a fiucska. — Testvérek tizenhárman vagyunk. Szétfúta valamennyit a szél, akár a pelyvát.

Atváltozott arckifejezéssel sorolja a fiucska testvéreit, akik szétseledtek a szülői házból. Két bátyja katonáéknál szolgál, nagy ünnepekkor hazajönnek szabadságra a faluba. Három bátyja szolgál falusi parasztgazdánál, egy közülük a község birájánál első kocsis. Szombat estéken jóidőben a Tiszára viszi fürdetni a lovakat, ilyenkor öccsét, felülteti a ló hátára. Van még egy bátyja, asztalos, a falubeli ácsnál kapott munkát. Vasalt, sötétkék nadrágban jár, nyakában vakító fehér keménygallér selyem nyakkendővel. Ő a falu első futballistája. Vannak asszonytestvérei, kik régi nyarakon aratni mentek a Tizántúlra és ott ragadtak férjnél, nem is tértek többé vissza.

— Elegen vagytok, — mondja a mozdonyvezető. — Tizenhárom.

A vágányok mellett, a vonatkocsik végében sípolás hangzik. A mozdonyvezetőnek még szava lenne a fiucskaéhoz, de már fél kézzel megfogta a mozdony vaskorlátját. Félhába a mozdony hágsóján, másikkal lába a földet érinti.

munka

— Eppen ilyen gyerekre lenne szükségem, mint te vagy!

A mozdony ezután minden tagjában éledni kezdett, a csapágyakban megmozdultak a nagy hajtókarok és a szíve, — ahogyan a mozdonyvezető mondta egyszer a gyerekeknek — a mozdony szíve: a sebességmérő, szolgálatba lépett.

A vonat megindult, a mozdonyvezető kihajolt a vaskorláton és visszanézett a fiucskára.

Akkor is láthatatlan pontokba futottak a vasútvágányok, mikor egyik ősszel a mozdony a fiucskát csakugyan magával vitte. A gyerek kidugta fejét a mozdonyvezető hóna alól s a korláton túl látta, hogy anyja kezében fehér kendőt lobogtatott az alkonyati szellő. Az ég alján sötétlila színben húzódtak a fűzfaligetek. És gurultak a kerekek és daloltak a vasvágányok.

Andreánszky István

Júliusban

*Júliusban, midőn a lágy ökörnnyál
szallagozza a kékbőrű levegőt,
körülzummögnek méregzöld legyekkel
a dunántúli, kövérrenőtt mezők.*

*Ugrál a fény a kaszáról boglyára,
az árkokon át, völgynek-dombnak szalad
s megbámulja, ki országútra tévedt,
ki ott mendegél a porfelhő alatt.*

*Autó üvölt, mogorván tolja félre
a szekér rúdját, a lakkozatlan port,
mi barna, mint paraszt a nyári napban,
kék és aranyszínt megbontó, sűrű folt.*

*Kutyák kószálnak, cammognak a réten,
mint a jóllakott medvék vagy farkasok,
fülük lecsügged, tompúl a szimatjuk,
árnyékuk mellett nyugodtan ballagok.*

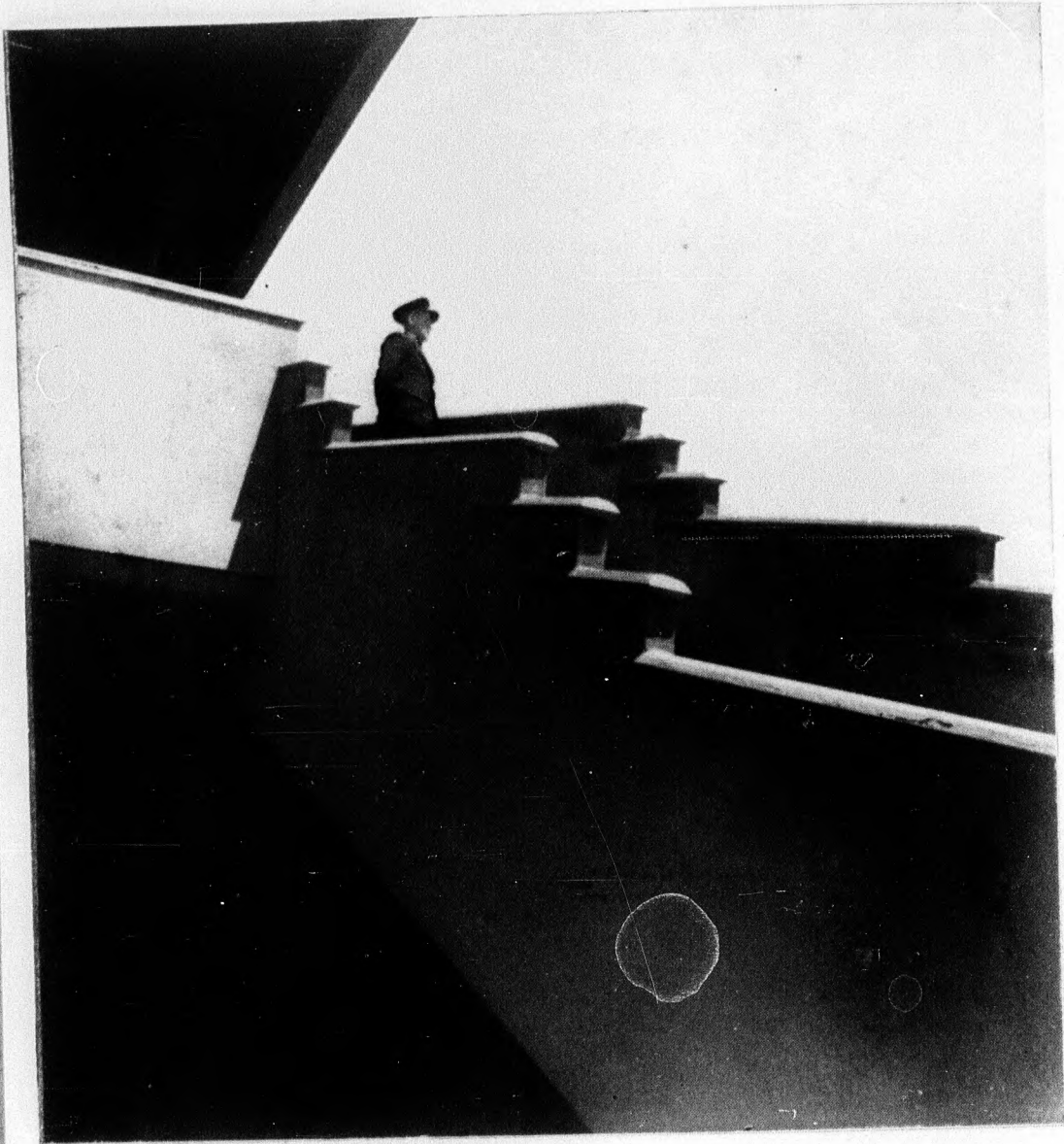
*A földeken elhull az érett búza,
rendekbe döntve, akár a katonák,
kiket elért a halálos ítélet —
kezét dörgöli a gazdag uraság.*

*Júliusban rendekbe dől a szél is,
dönti-kaszálja pengeélű meleg
és a parasztok nyakán a verejték
véresen remeg.*

Keszthelyi Zoltán

Frühof Sándor felvétele

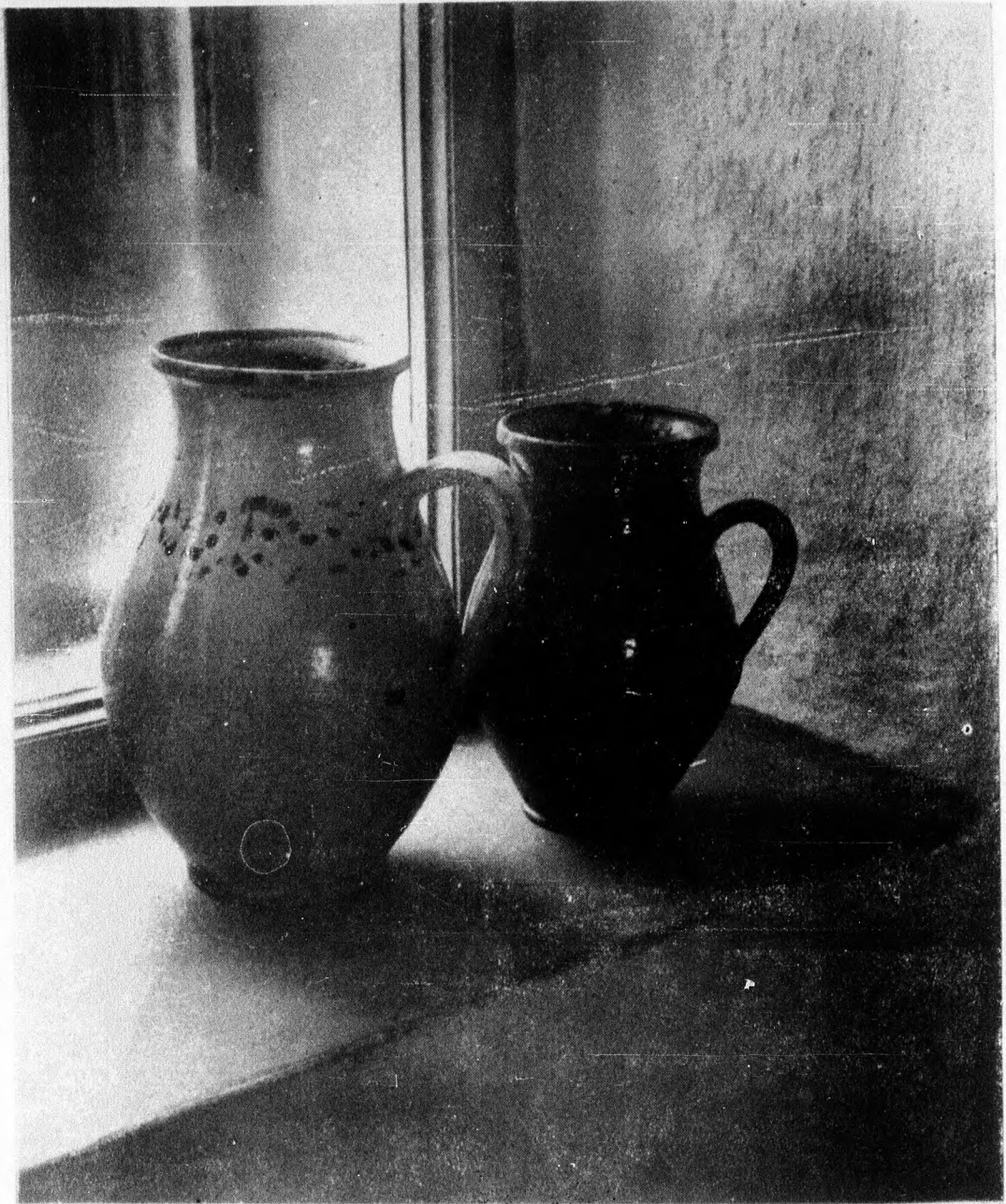

Halberg Gyula felvétele

Haár Ferenc felvétele

Lengyel Lajos felvétele

A szellemi együttműködés kongresszusa

1537

A határokat élesen meghuzták Európában. Nemcsak a nemzetközi áru előtt ereszkedett le a vámsorompó, nemcsak az egyén mozgási szabadsága ütközik határcölöpökbe, hanem a francia forradalom nyomán, a múlt században és századunk elején magabiztosan országról-országra vándoroló szellem sem szállhat szabadon a magas régiókban a különböző nemzetekhez. Az ellentétes vélemények vitatkozási lehetősége több helyütt egészen megszűnt és így ma Európában a szellem őszinte és gát-talan együttműködéséről nem beszélhetünk. Mégis most, amikor a Nemzetközi Együttműködés Kongresszusán az európai szellem néhány kiváló képviselője adott egymásnak találkozt Budapesten — kíváncsian várunk az elhangzó szóra. Talán olyanok is voltak, akik fenntartás nélkül és bizalommal tekintettek ez elé a kongresszus elé. Az izgalom érthető hiszen az sem ritka jelenség, hogy napjaink gazdasági és politikai zűrzavarában, az arra illetékesek könyvektől, újságoktól megvonják a postai szállítás jogát és gyakran történik meg, hogy egy-egy művészről, íróról, tudóstól, újságírótól megtagadják egyes országokba a beutazási engedélyt. És a szindarabok, filmek cenzorainak működése sem ismeretlen előttünk. Joggal várhattuk tehát, hogy a szellem képviselői a guzsbakötött szellem érdekében emelnek szót.

A kongresszus tagjai azonban lemondtak feladatuk teljesítéséről. A termékeny vita lehetősége már akkor megszűnt, amikor a kongresszus résztvevőit megválogatták. Az európai szellem jó néhány kiváló reprezentánsát hiába kerestük a gyülekezetben. Nem jöhettek el olyan írók, gondolkodók és tudósok, akik múltjukkal és jelenükkel valóban szabad és humánus szellem szószólói. És ha meg is értenők azt a semmiesetre sem megbocsájtható tény, hogy politikai állásfoglalásuk miatt Romain Rolland, André Gide és társaik nem ülhetnek a kongresszus tagjai között, — mindenféle magyarázgatással szemben nem találhatunk mentséget arra, hogy ezeknek a személyiségeknek döntő jelentőségét, szellemi és társadalmi kiválóságát a jelenlevők közül senkisémm említette, nem értékelte. Amíg a kongresszus ülészik, azalatt maga a szellem, amely ma üldözött és megtagadott, a robbanó bombáktól és a diplomáciai zöld asztalok mellett újabb és újabb sebeket kap. A kevesek kongresszusán még megidéznek, de valójában már csak az ülésterem zárt lombikjában jelenik meg és remélheti további életét. A nemes gyülekezet lelkiismeretének megnyugtatóra ez talán elég is lehet, de kivonható-e a szellem az élet milió valóságából?

„Nem beszélhetek politikáról, társadalmi bajokról és egyéb ilyen konkrétumokról egy idegen országban, ahol vendég vagyok” — mondta személyes beszélgetés közben Duhamel, a kiváló francia író, aki valamikor mint orvos és művész szállott szembe a háború rémségével és utazásai során a jövő életét kereste. Ma pedig ha nem is ért egyet az elnyomókkal, ha vágyódik is bizonytalan magányában a békére és az emberiség boldogulására, mikor a felszabadító forradalomról van szó, —

munka

mint egyik regényalakjának, neki is csak a műemlékek megvédelmezése jut az eszébe. „Nem tartozom sehová” — ismétli halkán és — „biztosítani szeretném a szellem életét” — s mikor a kongresszus egyik ülésén Rohn, a zürichi polytechnikum tanára életformánk legégetőbb kérdését, a termelő eszközök, a gépek szerepét próbálja összevetni a klasszikus humanizmus szellemével, akkor Duhemel kijelenti, hogy „ez a kérdés nem szerepel a programmon, itt csak a szellem nagy alapvonásainak tisztázásáról lehet szó”.

Hasonló értelemben beszélt velünk Karl Capek, a világhírű cseh író. Különösen hangzik, amikor azt mondja: „eljöttem a kongresszusra, de valójában csak a saját országomban vagyok hajlandó sikra szállni a szellem jogaiért”. — Amikor pedig felvetettük a kérdést, hogy ezek szerint milyen legyen tehát a szellemi együttműködés, hogyan védekezünk az erőszak ellen, hogyan segítsünk a bajba jutottakon, hogyan biztosítsuk szellemi javaink szabad terjesztését és tehetünk-e egyáltalán valamit a népek boldogulásáért, életünk megnemesítése érdekében, akkor rezignáltan csak ennyit mondott Capek: „Gyakorlati szempontból, sajnos, remény nélkül csináljuk azt, amit csinálunk”.

A kongresszus résztvevői tehát eleve reménytelenül ültek le a tárgyaló asztalhoz és a továbbiakban érthető, hogy szinte kongó szólamokkal tárgyalják a klasszikus humanizmus forrásait, történeti útját és szinte céltalanul kalandoznak el a szellem absztrakt területein. Biztosítani óhajtanák a szellem életét, de életbentartásának leghatásosabb eszközéről, a sajtószabadság felemlítéséről is megfeledkeztek. Ujra és újra feltolakszik egy-egy kérdés, de a beszédek legtöbbször egymás mellett és nem egymással vitatkozva hangzanak el és így a kérdések megválaszolatlanul maradtak. A humanizmus eszmei kisugárzásában, a szellem magasfekvésű területein csak elmosódnak szemek előtt a h a t á r o k, de n e m t ű n n e k e l.

Azt mondhatnók, egyedül Thomas Mann szólott a szellemről földi életünkkel vonatkozásban. Világosan kimondta: „az egészséges és észszerű gazdasági rend megteremtése nélkül nincs a szó valódi értelmében vett lelki és szellemi élet”. Félreérthetetlenül kiáll „a harcos hősi humanizmusért” és ezzel a szellemi együttműködés egyetlen elfogadható és reménynyújtó alapját jelöli meg.

Az elhangzott beszédekből Thomas Mann férfias, őszinte és valóban a modern kultúrszellemet reprezentáló kiállása marad meg jó emlékezetünkben.

A kongresszus a szellem iránt eltelt nemes áhítattal ülésezett, de magáért a megpróbáltatott emberi szellemért semmit sem tudott tenni és nem is tett semmit.

H. E.

Április 22. Különös véletlen, hogy éppen a napokban vettem elő Lissagaraynak a párisi kommünről szóló könyvét. Ahogy lapozgattam a fejezeteket, újból és újból eszembejutott Weltner Jakab, a könyv fordítója. Részben talán azért gondoltam rá, mert idegesített a hevenyészett fordítás, másrészt talán, mert tudtam, hogy ez az örökké fáradhatatlan, dolgozó és harcoló ember most betegen, halálra ítéltén fekszik a kórházban. Lissagaray, könyvének első oldalain Saint Just forradalmi jelentéséből idéz egy-két mondatot: „Mernünk kell! Ebben a szóban benne foglaltatik a jelen óra egész politikája.” Weltner, az egykori élharcos szocialista s a mostani szegény, beteg ember szintén megélte azokat a pillanatokot, mikor a forradalom agitátorai feleltették ki: „Mernünk kell, különben valamennyien elveszünk!” Saint Just-t kivégezték, mint ahogyan a párisi kommunárdokat sem tisztelték meg különül győzelmes ellenfeleik, s mint ahogyan a harc csak győzelemmel vagy legyőzetéssel végződhetik az igazi harcznál. 1919-ben Weltner is elbukott a harcban, bárha ez a bukás nem végződött vérrel és halállal a számára. A halál elől az emigrációba menekült, de ebben a pillanatban mégis derékba tört az a merészen fölfelé ívelő vonal, amely a vezér pályafutását jelzi. Ami ez után következik, az már csak viszfénye a multnak, vakmerő hódítás helyett, csöndes türelmi munka, inkább csak az egyén pozíciótartása, mintsem merész cselekedetek sorozata. Igaz, hogy most ilyen volt a helyzet s ennek a helyzetnek a megváltoztatása nem egyesek akaratán és végrehajtó erején múlt. S az egyesek közül Weltner sem volt kivétel.

Most, hogy egy nappal a temetés után emlékezem rá, a fentebb elmondottakat is végig kellett gondolnom — mert nem volt ő annyira jelentéktelen ember, hogy dicsérő frázisokkal tegyük emlékeztessé számunkra és a jövő számára. Mégis csak szörnyű nagy út az, amit az egykori árvaházi proletárgyerek, a pinceműhelyek asztalos inasa életének 63 éve alatt befutott. Egy a milliók közül, aki nemesak az uralkodóosztály törvényei ellen, hanem a saját osztályának évezredes nemtörődömsége, gyámoltalansága, íszokásai és babonái ellen is föllázadt. Nem tűrte megadással a fölülről jövő társadalmi nyomást, vérében izzott az ellene való küzdelem parancsa, de nemesak az érzései hevültek, hanem az értelme is megvilágosodott és átértette, hogy a fölülről súlyosodó nyomást csakis az alullevők tudatos előkészítésével, összeszervezésével, ellenálló szolidaritásával és támadó erőfeszítésével lehet kivédeni és egyszer véglegesen megsemmisíteni. Felismerte a szervezettségben rejlő erő jelentőségét, fejlődő szellemével bedolgozta magát a marxi gondolatkörbe és vállalta a kulturálisan még nagyon is elmaradt, reménytelen ninestelenségben élő magyar munkásság megszervezésének nehéz feladatát. A szociáldemokrata párt- és szakszervezeti mozgalom első vezető egyéniségei között ő volt a legfáradhatatlanabb szervező, a szó jó értelmében vett hivatásos organizátor és élete végéig ezen a területen érte el legnagyobb eredményeit. Önálló értéket produkáló irodalmi munkássága alig számbave-

munka

hető, de ha irnitudását, mint eszközt a szervezés, gyakorlati oktatás szolgálatába állította, akkor mozgalmi szempontból szinte felbecsülhetetlen teljesítményt végzett.

Nem régen temettük Garami Ernőt s most utána ment a bajtárs, akivel együtt kezdték a mozgalmat s ha kicsit távolabb küldjük gondolatainkat, akkor Kunfi Zsigmondra is emlékeznünk kell, aki elsőnek lépett ki a sorból. Abból a sorból, amely a magyar szocialista mozgalom arcélét mutatta. Érdekes és érdemes triumvirátus. Kunfi az irodalmár gondolkodó, Garami a politikai taktikus és Weltner a fáradhatatlan szervező. Mozgalmi szempontból hármuk közül kétségtelenül Weltner volt a legigazibb munkástípus, azt mondhatjuk, a szervezett munkás mintaképe. Érzékkel bírt a politika iránt, az adott helyzetből vaslogikával tudott következtetni a jövő eshetőségeire, irodalomban pontosan és világosan ki tudta fejezni gondolatait — de mégsem ezek a tulajdonságai voltak rá a jellemzők. Körülbelül 30 évvel ezelőtt ismerkedtem meg vele a „Zöldvadász”-hoz vagy a „Trieszti nő”-hoz címzett vendéglő kerthelyiségében. Sok ezernyi ember előtt szónokolt s én, mint fiatal munkás áhítattal és elragadtatással hallgattam a szavait, amelyek úgy égtek és gyújtottak, mint a tűzesóvák s éreztem, ha ez az alacsony, két kézzel gesztikuláló, féktelen temperamentummal prédikáló ember fölszólítana bennünket, hogy romboljuk le a várost — akkor elindulnánk, hogy leromboljuk. S aztán találkoztam vele a szakszervezetekben, ahol szervező munkára biztatott bennünket; nem is biztatott: hol meggyőző értelemmel, hol asztaltverő káromkodással követelte tőlünk, hogy kapcsolódjunk be a szervező munkába, alapozzuk meg és építsük hatalmassá egyesületeinket. Nem volt jámbor, angyali lélek, szívós volt és akaratos, azon fáradozott, hogy hasznára legyen a mozgalomnak s ha úgy látta szükségesnek, doronggal ment neki legjobb barátjának is. Mint Kunfi és Garami, ugyanúgy ő sem tartozott soha a mozgalom szélső balszárnyához, de ott ahol állt s amiért harcolt, ott és abban kitartó és tekintet nélküli volt. Következetességét bizonyos szempontból majdnem korlátoltságnak lehetett volna nevezni, ha ez a fogalom nagyrésztben nem lenne egyértelmű a káros esztelenség fogalmával. Az ő korlátoltságát nem a fölkészületlenséggel, nem a rátermettség hiányával, hanem a szocialista munkás fanatizmusával kell magyarázni. Ebből a fanatizmusból adódó korlátokat mindvégig nem fejlődte túl, mint ahogyan életének utolsó pillanatáig nem vetette le magáról a fizikai munkás külső és belső jellegzetességeit. Nem tudott simamodorú és hizelgőn előzékeny lenni, a szerkesztői székben éppen úgy, mint a képviselőház padjában keményakaratú, könnyen haragralobbanó és makacsul következetes volt. Főületesen tekintve, mindez hibának is látszhatik, de ezek a látszólagos hibák nemcsak rendkívüli értékekkel jártak együtt nála, hanem komoly, elvitathatatlan jelentőséget is adtak értékeinek.

Munkatársai sosem szóltak róla olyan, szinte misztikusnak tűnő tisztelettel, mint Garamiról és szónoklatait sosem hallgatták olyan szórakozó derűvel, mint Bokányi költői képekkel és csattanós poen-ekkel teletűzdelt beszédeit. Nyiltan és hangosan rendelkezett

munkatársaival és gondolkodásra, akaratnyilvánításra kényszerítette hallgatóit. Voltak, akik iránt gyerekesen gyöngéd tudott lenni és voltak, akikkel szemben a nyersségig szigorú volt. Ezeket a hangulatváltozásokat nem személyek váltották ki belőle, viselkedése, magatartása legtöbbször a helyzetből, annak ilyen vagy olyan voltából adódott. Hatottak rá a pillanatnyi helyzetek, de mindemellett szívósan és a cél érdekében ki is tudta használni a különböző helyzetek jó és rossz lehetőségeit. Végeredményben tehát nem mondható impresszionista természetnek, előre törő, konstruktív egyéniség volt, különben nem vehette volna ki részét olyan érdemesen a munkásmozgalom gazdasági, politikai és kulturális intézményeinek megteremtéséből. Nem utolsó sorban az ő agitációs munkásságának eredménye, hogy a Népszavából, az akkor még maroknyi munkástábor ujságjából komoly harci eszközt jelentő napilap lett. De nemcsak a lap előállítás gondjaiból, hanem szellemi irányításából is erősen kivette a részét. Emlékezetes marad a magyar irodalomtörténet számára az a harc, amelyet a Népszava hasábjain Csizmadia Sándor indított meg Ady ellen s amelynek folyamán Weltner régi barátjával szemben a „polgári” költő mellé állott. Ekkor kezdődött el Csizmadia tragédiája és ekkor állt oda Ady a feltörekvő osztály harcaihoz. Ezért a kiállásáért sok támadás érte Weltneret, de végül is ő maradt a győztes, mint ahogyan 1919-ig majdnem mindenben és mindig keresztül tudta vinni akaratát. Ez volt hőskorszaka s a híres „Egység okmánya” is ebbe a korszakba tartozik. Mint köztudomású, Weltner egyike volt azoknak a szociáldemokrata vezetőknek, akik a fogságban lévő kommunistákkal megkötötték a paktumot. Ennek az okmánynak a megszerkesztése és aláírása fordulópontot jelentett a magyarországi munkásmozgalomban, de csak kevesen tudják, hogy eredeti elgondolásában az Egység okmánya nem a proletárdiktatúra való szövetséget, hanem a kommunistapárt megsemmisítését, a szociáldemokrata pártból kiszakadt tagoknak az anyapárthoz való visszakapcsolását akarta szolgálni. Legalább is az emigrációban Weltner így mondta el nekem ennek az akciónak a saját szempontjából jól felfogott célját. Az eredmény más lett, mint amire Weltner számított és ekkor a kipurítás, az adott helyzetek soha meg nem alkuvó harcos ellene fordult annak az irányzatnak, amelynek a kialakulását maga is nagyban elősegítette. A diktatúrában vállalt szerepéért Weltner sokan és nyíltan ellenforradalmárnak minősítették, de azt hiszem, ez a vád részben a dolgok nem ismeréséből született meg vagy ami még rosszabb, a kiújuló testvérharcban a kíméletlen és meggondolatlan gyűlölködés eszköze volt. Weltner nem fordított hátat multjának, de ő a szervezett munkásnak még ahhoz a régi típusához tartozott, aki sem idegeivel, sem szellemével nem tudott bekapcsolódni az akuttá vált forradalom tempójába. Éppen az a gondos szervezőképesség, kiszámított célirányosság lett a gyöngéje, ami évtizedekig a legnagyobb ereje volt. Ő előtte mindvégig az a cél lebegett, amelyet az Egység okmányának megszerkesztésekor maga elé tűzött s hogy bizonyossá vált ennek a célnak a megvalósíthatatlansága, megtorpant és hasznavehetetlenné vált a forradalom számára.

 munka

Tragikus pont volt ez életében s igazán többé nem is jutott túl ezen a tragikus ponton.

Weltner talán az egyetlen tagja volt az emigrációnak, aki a szó szoros értelmében visszavonult a politikai szerepléstől, nem szervezett, nem vitatkozott és nem írt. Barátkozni is csak azzal barátkozott, aki hajlandó volt leülni vele egy kártyapartira vagy éppen olyan fáradhatatlan mozilátogatónak bizonyult, mint amilyen ő volt. Ebben az időben Kunfi már számottevő tényezője volt az osztrák szociáldemokrata mozgalomnak, Garami tüntető félrevonultságában is külpolitikai tevékenykedést fejtett ki s a többi volt vezér is mind aktív maradt, csak éppen Weltner vonta ki magát az emigráció politikai életéből. Általában elítélték őt ezért a magatartásáért. Látszatra meg is érdemelte, hogy így vélekedjenek felőle, hiszen még arra sem tudta elszánni magát, hogy négy szemközt vallomást tegyen önmagával folytatott súlyos belső küzdelmeiről. Csak jóval később tudódott ki, hogy az az ember, aki színleg hátat fordított egész multjának, éveken át amiatt gyötrődik, hogy külső erők elszakították multjától, attól a területtől és attól a szeretettel végzett munkától, amely évtizedeken át életelemét jelentette. Azért nem írt, nem szervezett, nem agitált most, mert csöndes magaemésztéssel folyton visszakészülődött Budapestre a pártéletbe, a Népszava szerkesztőségébe. Nem tudom, ez a gyötrődés mentségül szolgálhat-e egy forradalmi osztály vezérének, de így volt s ezt így való tudomásul venni. Közben olyan szorgalommal, mint egy kisdíák, angolul tanult. Amerikai felolvasó körútra készült. At is kelt a tengeren, számtalan fölolvastat tartott, de ott is megóvta magát a politikától.

1924 nyarán visszatért Budapestre, átvette a Népszava szerkesztését és ezzel megvalósult egyik legnyugtalanítóbb vágya. Mielőtt hazajött, beszéltem vele s elmondta, hogy milyen tervei vannak a lappal; életet, szint akar belevinni, hogy újra jelentős szerepet tölthessen be a magyar politikai és kulturális életben. Valóban vagy egy éven át meg is látszott Weltner irányító szelleme a lap színvonalán. Új munkaerőket kapcsolt be, új rovatokat létesített s mi ott kint örültünk neki, hogy Weltner beváltotta ígéretét. De úgy látszik, nem az az erő volt ő már többé, aki töretlenül harcolni tudjon az ellenáramlatokkal. A lap megint elszíntelenedett s a mozgalom sem tudott új lendületbe fogni. Weltner évekig szerkesztette a Népszavát, de ahelyett, hogy a lapot formálta volna újjá, ő maga is egyre csöndesebbé és fáradtabbá lett. Ezek az idők sokban hasonlítottak Garami itthon tartózkodásának idejéhez. A két vezér közül egyik sem találta meg igazi helyét a fennálló keretek között. Weltner kitartóbb és makacsabb volt, mint Garami, formálisan tehát nem adta fel a küzdelmet, de ez a küzdelem már nem a lelkesültség és eredményesség jegyében folyt. Bent a pártban legalább olyan keményen kellett szembehelyezkednie ellenfeleivel, mint más oldalról külső ellenségeivel. Befelé elszántan védte a lap érdekeit és kifelé sem adta fel hangtalanul a küzdelmet. Az utóbbi tíz esztendőben a szociáldemokraták részéről kétségtelenül az ő 1934. február 20-iki beszéde volt a legbátrabb és leg-

önérzetesebb hang a magyar parlamentben. Az osztrák munkásság forradalmi megmozdulása alkalmával szóló Weltner és többek közt azt mondta: „Mi nem temetni akarunk itt, hanem hódolni azok előtt, akik példát mutattak az egész világnak, hogy az eszméért milyen lángolással lehet harcba szállni.” Ebben a beszédben a régi szervezett munkás lelke szólalt meg, utolsó föllángolása volt ez a régi álmoknak és hevületeknek.

1543

Körülbelül két hónappal ezelőtt, úgy lépett ki a Népszava szerkesztőségéből, hogy többé vissza se tér oda. Nem a betegsége miatt, amit akkor még maga sem vett komolyan. Még sohasem hallottam Weltneret olyan őszintén és nekibúsultan panaszkodni, mint ezekben a napokban. „Igaz, hogy mindannak, ami most itt történik, valamenynyire én is oka vagyok — mondta — de nem tudtam többet tenni az ügy érdekében, mint amit megtettem. Úgy látszik, egyszer mindenki elfárad és én is nagyon fáradtnak érzem magam.” Fáradt volt, de a belső nyugtalanságai azért most sem hagyták pihenni. S ha ismertetni akarjuk személyiségét, kötelességünknek tartjuk, hogy hangsúlyozottan rámutassunk ezekre a belső tépelődéseire. Különben, aki csak futólag érintkezett vele, könnyen azt hihetné, hogy semmi gondja, baja nem volt már ennek az embernek s meglegedett kispolgárhoz illően élte mindennapi életét. Nagy tévedésben maradna az, aki így ítélkezne fölötte. Valóban külső viselkedésében semmi nem volt, amiről örökké izzó, gondosan lefojtott, belső életére lehetett volna következtetni. De, akik közelebbről ismerték, azok tudták, hogy Weltner nem a napsütésben sütkérezők, hanem a komor, tragikus egyéniségek közül való s hogy ő, a tömegek szervezője, akinek minden szavából sugárzott az optimizmus, a harcosszolidaritás — mindvégig megmaradt magányos, kétségekkel és problémákkal küzdő embernek. Milyen jellemző rá, hogy betegeskedésének napjaiban ő, a hithű szociáldemokrata, bizalmasai körében kérdezetlenül beszélni kezdett a párt belső dolgairól s a zsebéből előhúzta Landler Jenő és Hamburger Jenő, a más utakra tért, egykori két jóbarát fényképét. Különös pillanatok. Milyen ellentmondások élnek egy emberben s bizony érdemes volna ezeknek az ellentmondásoknak megadni lélektani magyarázatát. De ez már a történetíró dolga.

Weltner ahhoz az úttörő nemzedékhez tartozott, amelynek sok vihart kiállott tagjai egyre gyorsabban közelednek az élet befejezéséhez. Ők elmennek és honnan tudhatnók, kik és milyenek lesznek utódok? Akik elégedetlenek az elődökkel, azok felelősek elsősorban az utódokért. Az út folytatása nem lesz könnyebb, mint amilyen a kezdete volt. Az pedig nagyon nehéz volt. Kint voltam Weltner temetésén és láttam, hogy az összetöpörödött, öreg munkások, akik annak idején még együtt dolgoztak vele, akiket talán 30—40 évvel ezelőtt ő szervezett be a mozgalomba, most ott álltak a vörös tulipánokkal behintett koporsó előtt, meggörnyedtek, mintha egy világot tartanának a vállukon és hangosan sirtak, mint az árván maradt, magukkal tehetetlen gyerekek.

Kassák Lajos

munka

Vers

Ismerem az emberi szenvedést.

Életemet iskolapadokban, gyárakban, hivatalokban kórházakban és
operációs termekben töltöttem,
a szegénységnek abban a szomorú fajtájában, mely már bűzlik.
Keveset voltam játszótereken, nyaralóhelyeken, kávéházakban —
annál többet a könyvtárakban, bódék előtti hosszú sorokban, idegen váro-
sok zálogházaiban,
ruhám rongyokból, kenyerem megalázásból készült és az éhezés helyre-
hozhatatlan esti lázokat hagyott emlékebe.

Ismerem az emberi szenvedést és kristálytisztaságú előttem az egyedül
lehetséges út,
ha nem is szólítjuk nevén, biztosan követjük jóegynéhányan, ameddig
bírnak.

Nincsenek rózsaszínű álmaink, diszes szavaink és harci indulókra sincs
immár szükségünk.

Ismerjük magunkat és egymást,
ismerjük álarcos és nyílt ellenségeinket, akikkel szívósan és hideg fejjel
harcolnunk kell.
az élet és halál problémáiba is belegyökeredző igazságtalanságok ellen,
magunkért.
Mária Béla

Találkozás

Fiatal férfi! — mondják s én nem tudom, vajjon az vagyok-e?

A napok súlyosak, alig gördülnek tovább, de az évek szállnak
és nincs határ, mi elvágná szeszélyesr öptüket.

Tegnap még futottam fel a hegyre s onnan bámultam a város tükröző
fényeit,

most megállok s megkérdem: micsoda varázslat ez?

Hova tűnt a kert görcsös vén fáival, melyeket vastagon lepett télen a hó
s alattuk egy világos reggelen eltévedt-rigó tekintett felém.

Májusban virágzó ágak s lombok sátrai takartak,
így lestem először, mint bukik elő egy meztelen lábszár
a kékhapos szoknya könnyű hulláma alól.

A kertet im megölték. S a rigó s a lány?

Meg sem kérhetem: merre dobálta társaimat a szél?

Egyedül állok itt, hol egykor ifjú életek vettek körül
s a bozontos kert, a távoli erdők baráti követe.

Szemeim előtt összefutnak az idegen ablaksorok,
város, gondolom, hatemeletes házak, acélváz, téglá és üveg,
s egyszerre harangok zúgnak és süllyed az ucca,
az elhullott évek ereje üzen,
a kezem kinyujtom, de nincs aki megfogja.

Murányi-Kovács Endre

Heves vármegye mezőgazdasági népe 1545

Heves vármegye az északkeleti vármegyék közé tartozik, sok természet adta szépséggel, Hevesmegye az Alföld és a hegyvidék érintkező területe. A vármegye közepén terül el a Mátra hegység, délnyugati részét a Tisza szeli át. A Mátrától a Tiszáig elterülő síkság egyike a legkiválóbb termőföldeknek. Északon részben a Bükk hegység, részben annak nyulványai határolják. Ugy a Bükk hegység, mint a Mátra hegység klágazásai az ország legkitünőbb vidékei közé tartozik.

Heves vármegye területe 651.867 katasztrális hold. (Az adatok az 1930. évi népszámlálás adatai.) Lakosainak száma 316.929. Népsűrűsége km²-tenként 84.5, az országos átlag 93.4.

Geológiai alakulása szerint földtani képletei részben vulkanikus (eruptív) eredetűek, részben üledékesek. Éghajlata általában mérsékelt.

Természeti kincsekben nem túlságosan gazdag. Kevés arany, ezüst, réz és az opálnak több fajtája található. Ezenkívül timsó, keserűsó, csi-szolópala, gipsz, cement, gyöngykő, habkő, aszfalt, stb. található. Barnaszénben gazdagabbnak mondható. Barnaszén telepek vannak: Bakta, Bátor, Bocs, Szucs, Egercsehi, Szarvaskő, Szuha, Mindszent, Dórogháza, Bátor, Rózsaszentmárton és Gyöngyösön.

A történelem tanulsága szerint a vármegye a XVII. század végén a különféle háborúk folytán annyira elnéptelenedett, hogy lélekszáma csak alig néhány ezer volt.

Az elnéptelenedett városokat, falvakat a világ minden részéről idejövő német, tót, cseh, belga, görög, rác, török települők foglalták el.

Dr. Borovszky Samu „Heves vármegye” című 1909-ben megjelent könyvében olvasom:

„Ez a zagyva népkeverék — írja a harminc év előtti történelem — csodálatos módon színmagyarrá alakult át. Ez az átalakulás a XVIII. század első felében ment végbe és a XIX. század első felében már befejezve látjuk.”

A helyzet nem egészen ez. A kérdés az, hogy hogyan bírálunk el valamit. Azokra például, akik magyarul beszélnek, de egyébként tartják nemzetiségük eredeti népszokásait, tulajdonságait, nem foghatom rá még ma sem, hogy már gyökeresen átalakultak. Ez az átalakulás még szokásaiban, tulajdonságaiban, szertartásaiban, szellemiségében és erkölcsiségében ma is tart. Lejjebb látni fogjuk, hogy különösen megyénk felföldi része még ma sem vetkőzött ki teljesen a zagyva népkeveredés nyüzseéből, dacára annak, hogy nyelvére nézve már másfél évszázad óta magyar.

Harminc esztendővel ezelőtt is égető probléma volt a ma is megoldatlan földkérdés. Felföldi falvainak lakói közül egyetlen év alatt 1906-ban 4104-en vándoroltak ki Amerikába a földéhség miatt. Az erdőségek és sziklás hegyek lakóinak arra sincs lehetőségük, hogy földet bérbe vegyen, mert itt mind kötött birtokok vannak és így a reménye sincs még a parasztnak, hogy valamikor egyetlen darabka földhöz juthasson. Ma,

és kinevetik. Szomszédaival állandó haragot tart; nemigen található két jó szomszéd az egész megyében.

1547

Értelmi képességét tekintve, fontolgtató, tanulékony természetű nép. Bigott vallásos, de bosszúálló. Anyagiaskodó, takarékos, mindamellet vendégszerető. Nem erénye az őszinteség. Hízkelkedő, panaszkodó, furfangos, zabolátlan, garázda és verekedő.

Vallásossága alapján véve inkább csak formaság. Csak az idősebb korban levők, akiknek a földi életből már nem sok van hátra — mélyülnek el vallásukban.

Erdemes megfigyelni a bírósági tárgyalásokat. Amikor egy alföldi paraszt ügyét tárgyalja a bíróság, tapasztalhatjuk, hogy az a bíró kérdéseire kitérő válaszokat igyekszik adni. Kertel, csúri-csavarja a dolgot, ravaszul igyekszik kibúvókat találni a felelősség alól. Az alföldi paraszt azonban bátran, férfiasan oda áll a bíró elé és azt mondja: Igen, ezt én követtem el, ezért, vagy azért tettem. Nem tagad mindenáron.

Választások alkalmával személyesen győződtem meg arról, hogy milyen ravasz leküldetűek valamennyien. A választási fölhívásokat hordoztuk házról-házra. Szivélyesen fogadtak bennünket — legalább is úgy mutatták — és a gazda, aki kikísért a kapuba, megkért bennünket, hogy a szomszédjának is vigyünk. Oda is vittünk. A szomszédnál megtudtuk, hogy az előző házban lakó paraszttal rosszviszonyban van. Ez a gazda is kikísért bennünket a kapuba és ő is kérte, hogy a szomszédjának is vigyünk. Ott szintén megtudtuk, hogy az előző szomszédval ez is haragban van. És így tovább, végig az egész uccában, sőt utcáról-utcára ezt tapasztaltuk. Gondolkozni kezdtünk, mi lehet az oka annak, hogy dacára az egymással való ellenséges viszonyoknak, mégis kérnek bennünket, hogy a szomszédhoz is menjünk be. Az az oka, hogy ha kelemetlensége támadna az illető parasztnak, ahol vagyunk, abból, hogy neki röpiratot adtunk, akkor ő tudjon hivatkozni rá, hogy a szomszédja is kapott és így végig az egész utca. Tehát ne csak neki legyen baja miatta, hanem a szomszédjának is. Így gondolkoznak.

Izlés tekintetében rend és tisztaság szerető nép, és határozott izlése van. Palócoknál általában a rikító színek a divatosak, Eger és a környéki népek főleg a szolid színek kedvelői. A harminc év előtti, de még a háború előtti parasztviseletről sem látható ma már semmi. Az úr, polgári divat itt tért hódított, úgy, hogy ma már paraszti viseletről nem is beszélhetünk. A „nyugati divat”-ot a paraszt szolgálók és dohánygyári munkáslányok vezették be. Habár nem hallgatható el az sem, hogy a sokkal közönségesebb paraszti viselet elhagyásában sürgetően hatott a mesteremberi ruházkodás és divat ölcsőbsége is. A parasztlányok és asszonyok is nap-nap után vetkőznek ki. De akik még parasztosak, azok is úgy öltözködnek, hogy határozottan rá lehet ismerni benne az úri osztály utánzására. A nőknél az alsólábszár domborulatáig érő 8—10 egymásra vett keményített szoknya — akkor volt jól keményítve ha az aljával a földre téve megállt, — teljesen eltűnt. Helyette hosszabb, 3—4 félkeményített szoknyát vesznek alólra és a felső szoknya finom selyem. Alattuk a lányok nadrágot, ingnadrágot, combinét, selyemharisnyát stb.

munka

harminc esztendő után, mikor a kivándorlás lehetősége is megszűnt, újult erővel tört elő a földkérdés. De sajnos, a nép politikailag iskolázatlan és így képtelen minden komoly megmozdulásra. Ezen a történelmi vidéken a várurak, hűbérurak, főpapok és egyéb hatalmasságok élték évszázadokon át megkülönböztetett életüket. A középkori rend gondoskodott arról, hogy a paraszt állandóan igában legyen és ne érjen rá saját sorsával törődni. Heves vármegye parasztsága egy évszázaddal elmaradt az ország más vidékeinek parasztsága mögött. Az ellenségekkel való örökös harcok, megveretések, az ellenség pusztításai, a törökök másfél évszázadon át tartó uralkodása gyávává, engedelmessé nyomorította.

Az a népkeveredés, amely itt végbe ment, nem azt eredményezte, hogy egy tisztult paraszti típus termelődött ki, hanem a várúr, vagy hűbérúr nemzetisége szerinti megkülönböztetés miatt szolgálalkúvé, alattomos, gyáva, más eszével gondolkozó, a jobbágyság felszabadítása után egy évszázaddal még ma is jobbágyi sorban élökké tette, ezeket a jobbra érdemes népeket.

Abban az időben a papság valósággal megszállta ezt a vidéket és gondoskodott arról, hogy a népesség szellemileg ne fejlődhessen. A továbbiakban bemutatom megyénk alföldi részén lakó református és a felföldi részén lakó katolikus lakosság között még ma is fennálló különbséget.

A nép alaptermészete jónak éppenséggel nem mondható, hosszú nevelés és fáradságos munka kell ahhoz, hogy csak az alföldi parasztság mai nivójáig ebben a tekintetben eljuthasson. De el fog jutni, mert ez a folyamat már megindult és elég figyelemreméltó tempóban halad.

Életmód szempontjából falánk, iszákos természetű nép. Ezek a szokásai is még a hódítóktól öröklött szokások, akik ha győztek, a körülöttük lévő községet végig rabolták, ettek, ittak, szeretkeztek. Ilyenkor alkalmazkodott várurának, vagy hűbérurának parancsaihoz a jóllakás és ivás reményében. Ezt a szokását ma is őrzi. Választás alkalmával, például, bizonyosan azt választják meg képviselőnek, aki több enni-, innivalót ad. Aki nem tudja leitatni az embereket, az otthon maradhat, kár a fáradságért. Habár ismétlem, nagyon sok ma már azoknak a száma, akik kivételt képeznek, de az általános helyzet ma is ilyennek mondható.

Vérmérséklete szerint közönyösnek látszik, de inkább haragvó természetű. Ez viszont a bizalmatlanság következménye. Bizalmatlansága tekintetében hasonlít az alföldi parasztsághoz. Bár a felföldiek bizalmatlansága nagyjából más természetű. Az alföldi paraszt az urakkal szemben általában bizalmatlan. A felföldi parasztságnak egy része bizalmatlan az urakkal, de ha munkát kap tőle, akkor már ez a bizalmatlansága eloszlik. Bizalmatlan az urakkal szemben akkor is, ha választáskor a voksaikra pályáznak ellenszolgáltatás nélkül. De, aki jól tartja őket, mint említettem, étellel, itallal, azzal szemben nem bizalmatlanok. Bizalmatlanok osztályos társaikkal szemben is, ha az vezetőjük akarna lenni. Hiába áll az szellemileg sokkal fölöttébb náluk. — Mit akarsz te, mi? — Kérdezik tőle. — Olyan buta paraszt vagy te is, mint mink, —

és kinevetik. Szomszédaival állandó haragot tart; nemigen található két jó szomszéd az egész megyében.

1547

Ertelmi képességét tekintve, fontolgtató, tanulékony természetű nép. Bigott vallásos, de bosszúálló. Anyagiaskodó, takarékos, mindamellett vendégszerető. Nem erénye az őszinteség. Hízlekedő, panaszkodó, furfangos, zabolátlan, garázda és verekedő.

Vallásossága alapján véve inkább csak formáság. Csak az idősebb korban levők, akiknek a földi életből már nem sok van hátra — mélyülnek el vallásukban.

Erdemes megfigyelni a bírósági tárgyalásokat. Amikor egy földi paraszt ügyét tárgyalja a bíróság, tapasztalhatjuk, hogy az a bíró kérdéseire kitérő válaszokat igyekszik adni. Kertel, csúri-csavarja a dolgot, ravaszul igyekszik kibúvókat találni a felelősség alól. Az alföldi paraszt azonban bátran, férfiasan oda áll a bíró elé és azt mondja: Igen, ezt én követtem el, ezért, vagy azért tettem. Nem tagad mindenáron.

Választások alkalmával személyesen győződtem meg arról, hogy milyen ravasz leküldetűek valamennyien. A választási fölhívásokat hordoztuk házról-házra. Szívélyesen fogadtak bennünket — legalább is úgy mutatták — és a gazda, aki kikísért a kapuba, megkért bennünket, hogy a szomszédjának is vigyünk. Oda is vittünk. A szomszédnál megtudtuk, hogy az előző házban lakó paraszttal rosszviszonyban van. Ez a gazda is kikísért bennünket a kapuba és ő is kérte, hogy a szomszédjának is vigyünk. Ott szintén megtudtuk, hogy az előző szomszédval ez is haragban van. És így tovább, végig az egész uccában, sőt utcáról-utcára ezt tapasztaltuk. Gondolkozni kezdtünk, mi lehet az oka annak, hogy dacára az egymással való ellenséges viszonyoknak, mégis kérnek bennünket, hogy a szomszédhoz is menjünk be. Az az oka, hogy ha kellemetlensége támadna az illető parasztnak, ahol vagyunk, abból, hogy neki röpiratot adtunk, akkor ő tudjon hivatkozni rá, hogy a szomszédja is kapott és így végig az egész utca. Tehát ne csak neki legyen baja miatta, hanem a szomszédjának is. Így gondolkoznak.

Izlés tekintetében rend és tisztaság szerető nép, és határozott izlése van. Palócoknál általában a rikító színek a divatosak, Eger és a környéki népek főleg a szolid színek kedvelői. A harminc év előtti, de még a háború előtti parasztviseletről sem látható ma már semmi. Az úri, polgári divat itt tért hódított, úgy, hogy ma már paraszti viseletről nem is beszélhetünk. A „nyugati divat”-ot a paraszt szolgálók és dohánygyári munkásnők vezették be. Habár nem hallgatható el az sem, hogy a sokkal közönségesebb paraszti viselet elhagyásában sürgetően hatott a mesteremberi ruházkodás és divat olcsóbbasága is. A parasztlányok és asszonyok is nap-nap után vetkőznek ki. De akik még parasztosak, azok is úgy öltözködnek, hogy határozottan rá lehet ismerni benne az úri osztály utánzására. A nőknél az alsólábszár domborulatáig érő 8—10 egymásra vett keményített szoknya — akkor volt jól keményítve ha az aljával a földre téve megállt, — teljesen eltűnt. Helyette hosszabb, 3—4 félkeményített szoknyát vesznek alólra és a felső szoknya finom selyem. Alattuk a lányok nadrágot, ingnadrágot, combinét, selyemharisnyát stb.

munka

viselnek, némelyek a melltartóra is rászoktak. Cipőjük a nagyvárosi divatú magassarkú félcipő.

A férfiaknak a viselete szintén változáson ment át. A „bornyuszályú” ingujj, a bőrgatya viseletnek hírét sem hallani. Hétköznap ceig-pantalót viselnek, csizma helyett bakancsot lábtekerccsel — ez a szegénység jele — ünnepen szövet csizmanadrágot, kétsoros zakót. Télen fél-téli kabátot. Szür, bunda, bekecs, báránybőrkuksma már a multté. Az öregeknél még, ha vásárra mennek, látunk belőle egy-kettőt, de már csak mutatóban.

Szeretnek énekelni. Pár év előtt a városokban is — a falvakban még mindég csoportosan összeölkezve, a főúton végig-hosszig szól a nóta, a lányoknak ma is ez az egyedüli ünnepi szórakozásuk.

Zenéjük nincs. A békeévekben harmónikáztak, citeráztak. A citerák még megvannak, hangjukat azonban ritkán lehet hallani. Citeráikat saját maguk készítették. Harmónikára ma már nem telik. Dalokat maguk szerkesztik, de hogy honnan indítják el, azt maguk sem tudják megmondani.

Szemérmességüket ma már csak álszeméremnek mondhatjuk. Titokban szeretkeznek. Lányok felügyelet nélkül találkoznak a legényekkel. Ünnepen együtt vannak az ivóban. Ivó után kettesben csavarognak az éjszakában. Vannak községek, ahol az udvarlásnak olyan módja van, hogy a lány lefekszik a lócára, a legény meg a lóca másik végére dül és így beszélgetnek éjfélutánig. Ha a lány teherbe esik, a legény megesküszik vele. De ha előfordul, — mint, ahogyan elég gyakran előfordul, hogy a lány mástól — úrtól — esett meg, akkor az egész község megvetésének van kitéve és aligha megy valaha is férjhez.

Nemi nyomorúságuk a nagy lakás nyomorúságával van összefüggésben.

Bűnözésre hajlamosak. Eger és Gyöngyös vidékén inkább csak verekedők, de feljebb már lopós természetűek. A börtönviselt embert nem nézik le. Öngyilkosság elvétve, nagyritkán fordul csak elő.

Osztályöntudatuk nincs. A módos paraszt, akinek a konyhafala sűrűn, egészen a plafonig a legkülönböző mintájú és feliratú tányérral van kirakva, lenézi a szegény parasztot. Állandó ellenséges hangulat él a nincstelen és kiscgazda között és ebben az örökös ellenségeskedésben és elkeseredettségben, nélkülözésekben és elhagyatottságban elfásulnak, nem törődnek a körülöttük történő eseményekkel. Isznak, ha ihatnak és ez számukra minden. Természetes, hogy ilyen körülmények között hijján vannak minden szociális érzésnek. Kisigényűek és konzervatív életfelfogásuak. Ha olyikban fel is vetődik (illetve, ha felpizkálható is benne) rövid időre szociális helyzetének a megjavítására irányuló óhaj, rest ahhoz, hogy megvalósításáért harcba álljon. Minimálisan sem fejlődhetett ki benne az osztályöntudat, úgy meg éppen nem mint más megyék parasztságában.

Hosszú, komoly munka vár azokra, akik ezt a jobbsorsra érdemes parasztságot fel akarják rázni fáradt magatehetetlenségéből.

Okos Miklós

Magyarország és Európa

Az elmúlt öt év során feltűnt egy „nemzedék”, amely megelőző korok feltétlen Európa-imádatával gyökeresen szakítani akar: európeérnek vallják ugyan magukat, de nem kozmopolita értelemben, hanem valamilyen módon magyarságukon keresztül szeretnének erre az európeérségre beállítódni.

Maga a gondolat nem egészen új: Adyval egyszer már kezdetét vette ez a „magyar európaiság”. Akkor azonban még élesen elkülönültek Európa és magyarság. Az a fiatalság, amelynek első sorában most Németh László menetel, már nem tesz különbséget: „magyar nyugatot”, Európában feloldott magyarságot akar.

Napjaink politikai konstellációja arra mutat, hogy a nemzetek fölötti európai kultúra döntő érvényesülésébe vetett hit csak délibáb volt s a nemzetek, amelyek alkotó részei volnának ennek az európai kultúrának, saját nemzeti kultúrájukba húzódtak vissza. Magyarországon is kezdetét vette ez a befelé nézés. Németh László az ilymódon veszendő európai gondolatot akarja nálunk megmenteni, a magyarság közép-európai hivatásának felvetésével és hirdetésével. Ezt a gondolatot propagálta eddig cikkeiben és tanulmányaiban, ennek első átfogó kísérlete kíván lenni ez a könyve is.

Mindenekelőtt magát a kultúrát személyesíti meg (Isten pénze), s ez „örök” kultúra körül vonultatja fel az európai népek hosszú sorát, kezdve az első európai kultúrnépén, a görögön, egészen napjainkig. E népek mindenike egy ideig hordozója a kultúrának — mondja a szerző — majdnem bírván tovább szolgálni, elsüllyednek. Ma, úgy tetszik, minden kultúrát hordozó nagy nép kifáradt, s ezért a kultúra szolgálatát a még szunyadó és ki nem használt népi erőkre kell bízni. Új kultúra kialakulása s ennek Európán, vagy az egész kultúrvilágon való szétterjedése azonban csak akkor lehetséges, ha előbb akad nép, amely ennek a kultúrának kísérleti telepe. Ezt a hivatást töltötte be Franciaország a kereszteshadjáratok idején, ezt Anglia a feltörekvő kapitalizmusban. Ma három ilyen kísérleti társadalom van: a német, az olasz és az orosz. Németh szerint e három közül az oroszé a legtöbb eshetőség. Kis ország ezeknek a kísérleteknek alanya nem lehet, legfeljebb a „színpad szélén” állhat.

S ha már nincs nagy nép, amely erre a „szolgálatra” képes és alkalmas volna, mi lesz akkor? Összeomlik az európai kultúra és eivész „Isten pénze”? Németh ennél a feltevésnél optimistább. Közép-európai egységben látja az új kulturahordozó magot, amelynek hivatott terjesztője a magyarság volna.

A Középeurópa-kérdésbe elszánt lendülettel veti bele magát. A magyarságot, mint fajt, hajlandó teljesen megszüntetni, a Középeurópa-gondolatot, a magyarság diaszpóráját küldetésnek tekinti az irre-

dentizmus helyében. A magyarság, szétszakitottsága következtében, az a véredényhálózat, amely Kelet-középeurópát befonja. S az egységes Középeurópa nem az államok egyesítéséből, hanem összeolvadásukból fog létrejönni. Így mondja, de semmivel sem tudja bizonyítani, hogy az összeolvadás tüzeből a magyarság fog lángoszlopként kiemelkedni? Hol a biztosíték, hogy a magyar véredényhálózatot friss vérrel a központi szerv tölti majd meg, s nem idegen vért fognak rákényszeríteni? Németh László végül is nemcsak európaivá teszi a magyarságot, könyvében, de nem kis fantáziával európai küldetést is biztosított számára. (Addig is, amíg az elmélet megvalósulásának ideje elérkezik, ajánlatos volna gondoskodni a véredények táplálásáról!)

Könyvének centrális gondolatsoportja mellett, kitérései során felveti régi elméleteit Magyarország-kertországról, a telepítésről, (amely magyar gyarmat szerepét tölthetné be), a görögség renaissanceáról, minőségszocializmusról: felvázolja a feladatot, megvilágítja a problémát, de megfutamodik a megoldás elől. Járhatatlan, fantasztikus, naivnak tetsző távlatokra utal, és a szocializmussal szemben idegen, visszahúzódó magatartást vesz fel; annak az embernek a magatartását, aki inkább a szocializmusról vallott közkeletű hamis képzetek ellen vív szélmalomharcot, semmint hogy a maga számára szigorúan tisztázni igyekezne a kérdés gyakorlati és világnézeti oldalát és határozottan állást foglalna tudományos meggyőződéssel levonna a következtetéseket.

A „Magyarság és Európa” Németh Lászlója nem szocialista, ahogy azt egyes bírálói vélik, és könyve sem alkalmas arra, hogy a szocialista célkitűzéseket előmozdítsa. Amit elmond benne fantázia-gazdaság és a kifejezési készség szempontjából figyelemre méltó, de semmi pozitív értéket nem tud felmutatni. Jóhiszeműségét nem vonjuk kétségbe: a jóhiszeműség azonban — ha még oly ritka jellembeli tulajdonság is — tudományos érdemként, vagy a szocialista eszme- és fegyverbarátság kétségtelen jeleként még sem könyvelhető el. Igaz, hogy ő ilyesmiről nem is szól, túl könnyen hajladozó barátaiért pedig nem lehet felelőssé tenni.

A tardi helyzet

Szabó Zoltán könyve a magyar intellektuális fiatalság egy csoportja által néhány év óta folytatott parasztszociográfiai munkásság első pozitív beszámolója. (A tardi helyzet. Cserépfalvi kiadás.) A kiváló stílus-készséggel megírt szociográfiai beszámoló igen szemléltetően jellemzi a magyar falukutató mozgalmak lényegét, értékeit és hiányosságait egyaránt.

Szabó Zoltán és az a falukutató irányzat, amelyhez tartozik, legfőbb és úgyszólván egyetlen feladata a tényleges állapot részletes felkutatásában és megrögzítésében látja; a fennálló helyzetet előidéző okok és tényezők vizsgálatára nem terjeszkedik ki.

A részlet-adatokat aprólékos és gondos munkával tárja fel

Szabó Zoltán is. Anyagszolgáltatás szempontjából értékes munkát végzett, s legfeljebb azt hibáztatjuk, hogy a falu társadalmi keresztmetszetét, osztálytagozódását és egyéb rétegződéseit nem világította meg kellőképpen és csak a parasztok és a városi emberek, az „urak” közötti ellentétekről beszél. 1551

Legfigyelemreméltóbb megállapítása, amely a könyvnek egyben egyik ki nem mondott végkövetkeztése is, hogy a paraszti életforma és ennek következtében a paraszti szemlélet lassú, de határozott irányú átalakuláson megy át, s amilyen mértékben a mezőgazdaság átalakul nagyüzemi jellegűvé, amilyen mértékben romlanak a kisparaszti megélhetési viszonyok, olyan mértékben proletarizálódik, veszíti el önállóságát és alakul át mezőgazdasági munkássá a parasztság, nemcsak külső létfeltételeiben, hanem világszemléletében is. Adataiból megtudjuk, hogy a földműves szülők gyermeke már nem akar földműves maradni, ipari, városi fogalkozás, „nyugdíjas állás” után vágyakozik, nem azért, mert a földművesség nem tetszik neki, hanem, mert nem nyújt emberi megélhetést és nem biztosítja apáik látszatfüggetlenségét sem,

Adatokat kapunk a legszegényebb falusi rétegek megdőbbentő nyomorúságáról, az emberi létnek úgyszólván minimuma alá szorított táplálkozási, öltözködési, „kulturális” és lakásviszonyaikról. A mai helyzetből való kibontakozás lehetőségét a szerző még csak meg sem kísérli felvázolni. Szinte kínosan ügyel arra, hogy ne foglaljon állást sem a tényleges helyzet megítélése, sem a helyes és célirányos változtatás szempontjai tekintetében.

A könyvnek és egyben az egész magyar szociográfiai mozgalomnak ebben van a legnagyobb hiányossága. Feltárják az adatokat, de nincsen határozott, kialakult világszemléletük, amelynek irányában hatni akarnának, nincsenek társadalmi célkitűzéseik, amelyek szolgáltatába állíthatnák a nyert anyagot. Az önálló kisparaszti létforma helyzetének reménytelenségét és jövő fejlődésének kilátástalanságát, mint tényeket, megállapítják, de nincs meg bennük a kellő bátorság ahhoz, hogy az öncélú parasztmozgalmak, parasztpártalakítási törekvések céltalanságát és a paraszti helyzet megjavítására való alkalmatlanságát ki merjék mondani. Nem merik adataik nyilvánvaló tanulsága alapján sem leírni, hogy a mezőgazdálkodás fokozódó industrializálódása a parasztságot előbb létformájában, majd szemléletében is beolvasztja a proletáriátusba. Ezzel a beolvadással pedig meg kell, hogy szűnjék a parasztság önálló felszabadulási törekvése.

Szabó Zoltánék gyakorlati állásfoglalása abban a kissé naiv akcióban merül ki, hogy a könyvet matyó háziszóttosbe köttették, amelyet eredeti tardi keresztöltéses kézimunka díszít. És ezzel a tardiaknak juttatott „keresettel”, miként a könyv borítólapján elmondják, „jelentősen enyhítettük a szociális nyomort”.

Ez a romantikus gesztus szemléltetően jellemzi a falukutatók társadalmi felfogását és a kereteket, amelyek között dolgoznak.

Tamási György

munka

Jegyzetek Márai Sándor új könyveihez

Az összeomlás nemcsak politikai és társadalmi téren borította fel a háború előtti rendet, magával hozva a bizonytalanság kínos érzetét, hanem szükségszerű változásokat hozott a művészet és az irodalom területén is. Ám az írók és művészek éppolyan értetlenül álltak az eseményekkel szemben, mint a politikusok. Kétségtelenül nehéz megtalálni azokat az eszközöket és módokat, amelyekkel az új mondanivalókat kifejezhetjük. A művészeti forradalmak nyomán megindult formakeresések a már megállapodottnak vélt regényformát is két részre szakították. A régi pszichológiai regény mellett megjelenik a „Zeitroman”, amely a tények látzólag objektív feltárásával feleletet akar hozni a kor kérdéseire, miközben megállapít és leleplez. S mindaz, ami ezekben az időkben a felületes szemlélő előtt, mint pusztá formakeresés jelenik meg, magát az irodalmat jelenti. Mit lát meg az író korából és milyen formában; mi válik élménnyé a számára és hogyan tudja azt felszínre hozni? Ezek a kérdések a tartalom és forma együttes problémái. Az író, az élmény, a forma és a mű dialektikus egységéről van itt szó, amelyek elválaszthatatlanul egyet képeznek minden különbözőségük ellenére és egyik sem állhat meg csak önmagában.

A „Zeitroman”, amely a szociális irodalom átmeneti formája lett, természetes következménye annak a leleplezni akarásnak, amely napjaink társadalmi ellentmondásai közepette elkerülhetetlenné vált. Az irodalom területén ennek a szociális emberi beállítódásnak következménye részben a riportanyag regényes feldolgozása, részben az én-regény társadalmi motívumokkal való gazdagítása. Az előbbire példa lehetne Sinclair Lewis, az utóbbira Márai Sándor.

Márai legújabb könyve a *Napnyugati örjárat*, az én-regény (majdnem riportázs) újjáalakításának szép példája, magában foglalja a műfaj minden erényét és hibáját. Kissé furcsa hogy a forradalmi időket követő letisztulási folyamatban Márai megint riportot írt, helyesebben egy újabb önvallomással lepte meg olvasóit. Kétségtelen, hogy ez a műfaj korunk leghálásabb irodalmi formája de nem hiszem, hogy Márai a divatnak hódolva, a könnyebbség kedvéért választaná e formát s a vele ellentétes, részletekig cizellált stílust. Inkább vélem, valami mély pszichológiai ellentmondás osztja így ketté irodalmi munkásságát. Meg kellene közelebbről vizsgálnunk, hogy milyen is Márai viszonya az emberekhez? Ezt a viszonyt kellene tisztán meghatároznunk — az író úgy érzi: ő inkább a társadalom felett áll, sem mint a közösséghez tartozna. Ám ez a beállítottság állandó belső nyugtalanságot eredményez és kiegyensúlyozatlanná teszi Márai művészetét. Aki embernek született az nem vonhatja ki magát az emberi közösségből és aki ezt megteszi, annak a számára lehetetlenné válik az élet. Askenasi Viktor Henriknek ugyanúgy el kell buknia a *Sziget* című regényben, mint Greiner Imrének, a másik regényhősnek. De a bukásuk nem sors-

MÁRAI SÁNDOR PORTRÉJA

szerű, konstruált s érződik, hogy az író határozta el a bukásukat azzal, hogy excentrikussá formálta őket.

1553

A megmutatkozó ellentmondásokat Márai talán sohasem tudja majd feloldani, mert a benne lévő pszichológiai kettősség legyőzése egész beállítottságának gyökeres átalakítását követelné. Milyen különös ellentmondásra vall, például, riporter látása és a néha már szinte dekadens irodalmi stílusa. Valami alapvető hiba van itt, valami nagy sérülés, amelynek megkeresése igen nehéz feladat lenne, különösen akkor, ha elfogadjuk azt a megállapítást, hogy „hebehurgya vállalkozás egy élet körképét egyetlen sérülésből vezetni le, mint valami fertőző gócból.” De mégis úgy hisszük, Márai ellentmondásai egyetlenegy sérülésből vezethetők le és pedig abból, hogy *polgár*. Polgár, aki minden beállítottságával a fennálló rendhez van kötve, de aki tisztában van ennek a polgári rendnek korhadtságával és tarkabarka mai érdemtelenységével. Épen ezért menekülni akar ettől a rendtől. Felfedez és megállapít, de megriad akkor, amikor le kellene vonni a konzekvenciákat, mert ő valami értelmetlen belső kényszerűségből szolgálni akarja ezt a rendet. A hiányérzet, amely ennek következtében kitörölhetetlenül ott él benne megfoghatatlan és meghatározhatatlan Nyugtalan és kereső szelleme állandóan arra ösztönzi, hogy elinduljon és megkeressen valamit, amiről nem tudni, hogy mi, de ami talán megoldaná az élet értelmetlenségét. Kilép a polgári világ kereteiből, de aztán beleütődik valami láthatatlan falba és visszahúzódik. A világ nem tűri, hogy céltalan utazásokat rendezzenek ellentmondásai között. Aki felfedez és leleplez, annak le kell vonni a konzekvenciákat, hogy egyensúlyt teremtsen önmagában. De aki levonja a konzekvenciákat, annak a világ zűrzavarában is vállalnia kell a maga kijelölt helyét. Márai fél ettől a határozott kiállástól. Ezért inkább az élet hiábavalóságát és változhatatlanságát hirdeti. A *Szegények iskolája* című könyvében filozófiát teremt a maga számára, amely ugyanúgy egy szubjektív lény speciális kifejeződése, mint Stendhal bölcsészete. Ahhoz, hogy valakiből filozófus lehessen — mondja a stendhali filozófia — igazán nem kell valami magas erkölcsi szublimitás és egy bankár, akinek balerina szeretője van, nagyon hajlamos a bölcselkedésre... Ez a filozófiai felfogás sok rokonságot mutat Márai filozófiájával. Márai Stendhalhoz hasonlóan minden önámítástól mentesen vallja, hogy neki pedig mindent szabad. Még azt is, hogy gyakorlati kézikönyvet írjon a szegények számára, ő, aki különben úgy szól az emberek szegénységéről, mint valami megszemlélésre érdemes furcsa ködgomolyagról.

„Az új kereséséhez érteni kell — írja Plechanov. — Aki vak a társadalmi élet új jelenségeivel szemben, aki számára a saját énjén kívül nincs más realitás, az az „új” dolgok keresésében új értelmetlenségen kívül nem talál mást... A polgárság hanyatlási szakaszának extrém individualizmusa a művész elől a valódi inspiráció minden forrását elzárja.” Hogy mennyire igaz ez a plechanovi tétel, azt legjobban Márai igazolja, aki a *Napnyugati örjárat* című könyvében már azt írja: „nem akarok újabb terhet, szeretnék elkészülni az anyaggal, amely felgyűlt. De ez az anyag egyelőre csak ismétlődik. Ismétlődik nemcsak az író változatlan alaphangulatában, hanem ismétlődik néha már tartalomában és formájában is. A *Sziget* után a *Válás Budán* című könyv következett, a *Szegények iskolája* után *Egy polgár vallomásai* és most a *Napnyugati örjárat*.

„Szuronyok között élünk, szuronyok között utazunk” állapítja meg Márai, de a konzekvenciák levonásával adós marad. Igaz, ez a legnehezebb. Az ő mai formája: az irodalmi tudósítás nem is ad erre módot. Ezen a műfajon belül

munka

csak illusztrálni lehet és példákat beállítani. A példák talán tipikusak, de „ez a tipikusság lényegében egészen más, mint a költői tipikusság” — mondja Lukács György.

Az olvasó számára az élet Márai megmutatásában „csendes, állandó, permanens és jólnevelt búcsúzás.” Igaza van? Nem egészen. Ő, aki erősen francia stilisztá, ismeri a modern francia írókat. Az élet értelmetlenségének kérdése ezeknél az íróknál is felvetődik, de az emberi sorsok, amelyek itt is egyéniék, feloldódnak a társadalom értelmetlenségeiben. Az egy azonos lesz a mindennel, vagy a minden az eggyel. Az élet talán értelmetlen a mi számunkra: az egyesek számára; talán bele is fogunk pusztulni és jogunk van ahhoz, hogy ezt értelmetlen cselekedetnek minősítsük. De az író munkája nemcsak a jelenben él, hanem a jövőben is. Az írónak nemcsak a jelenen kell dolgoznia, hanem a jövőn is. Az az író, aki csak korszerű — talán különösen hangzik, hogy Márait tipikusan korszerűnek tartom — és csak saját korának kúszaságát tükrözi vissza, eltűnik mihelyt a kor jellemző fogyatékosai eltűnnek. Az ember alaptermészetében, vágyaiban változatlan marad, szakadatlanul az ismeretlen új rend felé törekszik és épen ezért mindig megmarad társadalomalakítónak is. Az írónak ezt az örök emberit kell megfognia a korok és generációk változásaiban.

Márai a magyar irodalom egyik legnagyobb technikájú, stílusban egyik legfejlettebb és emberileg egyik legérzékenyebb írója. Joggal várhatjuk tehát tőle azt a könyvet, amelyet minden fenntartás nélkül elfogadhatunk. Amit eddig írt az előkészület a jövőre, mintegy gazdag exponálása a pontosan megszerkesztett és eredményekkel betetözött műnek.

Farkas Ödön

Öt Dekameron

Hosszú hónapok időközével jelent meg a „Nyugat” Mai Külföldi Dekameron sorozatának eddigi öt kötete, mely arra lenne hivatott, hogy megismertesse a magyar olvasót a mai francia, amerikai, német, angol és orosz novella irodalommal. A tíz-tíz novella saját egységén, irodalmi értékén, emberi és művészeti dokumentumán túl, együtt is egységet alkot s így rávilágít a legjelentősebb kultúrnemzetek irodalmi munkásságának jellegére s eredményeire is. Természetes azonban, hogy az öt dekameron ezt a feladatot teljes mértékben nem oldhatta meg. A sorozat mégis figyelemre érdemes és érték, különösképpen ma, mikor egyrészt a világháború alatt és után keletkezett irodalmi irányok „lehiggadtak” már s az „izmusok” kísérletezéseinek eredménye felszívódott az irodalmi közkincsbe, másrészt mikor az önhitt és öncélú nacionalizmusok újult erőre kapva, az irodalomban is demonstrálják a nemzeti elkülönülést. Az izmusok internacionalizmusa mennyire adott tehát új lendületet annak a konglomerátumnak, melyet „európai irodalom”-nak neveznek és mennyire revellálódik a különböző nemzetek irodalmában a néplélek?

A még mindig új megjelenési formát keresők helyet találnak ugyan a kötetekben, a ma irodalmát azonban, úgy érzem, már nem Giraudoux és Oljesa új-impresszionizmusa, Aldington ógörög formák felé tekintő kórusjátéka és nem Tyichonov expresszionizmusa reprezentálja, hanem azok az újrealista írások, melyeknek nyilvánvaló a kapcsolatuk a XIX. század második felének francia

és orosz regényírói realizmusával. Ez az újrealizmus azonban közvetlen kapcsolatot tart mind az utóbbi évtizedek kísérletezéseiével, mind a pszichológia analitikus eredményeivel is. És mint ahogy bizonyos: mindez nem független a régi társadalmi rend időleges egyensúlyra találásától, épp úgy lehetséges az is, hogy az új társadalmi rend alakulásában résztvevő Pilnják szintézisre törekvése az elérhető fejlődés irányába mutat.

Az irodalmi tájékoztatón túl a dekameronokon át bepillantunk az öt nemzet életébe, talán jobban és mélyebbrelátóbban, mint valamely tudományos munka útján, lévén az igazi művészi írás az egyén s a társadalom munkájának együttes alkotása s ilymódon revellálja mindkettő lényegét. S ha ebből a szempontból vizsgáljuk a köteteket, akkor azt láthatjuk, hogy nagyban és egészben csupán az oroszoknál és az amerikaiaknál találjuk meg az írásokban az élményalpnak azt a frissességét, a megformálásnak azt a küzködő közvetlenségét, mely képes transzponálás nélkül megmutatni a társadalom arculatát és az emberek lelkét. Ez ad az olvasónak a művészi élményen túl életélményt, triviálisabban: ez szolgáltat neki tudósítást egy-egy nép sajátos világáról.

A francia novellák — bármennyire is élmény alapú némelyik — elszakadtak az életvalóságtól s a művészet elvonatkozottabb, illuzórikus világában alakultak ki. Ez korántsem jelenti azt, mintha a francia novellák között nem talál-nánk *realista* írásokat, de bizonyítják, hogy a francia írók eljutottak a fejlődésnek arra a fokára, mikor már nem a mindennapi élet megéreztetésének a problematikáját látják az írásban, hanem az írás önmagában *valóság* számukra. (Az összefüggés a francia társadalom statikus rendezettségére és e között az irodalom közt világos.) Így szinte természetes az, hogy a Dekameronban úgy látjuk, mintha a francia elbeszélőirodalom a XIX. század hatalmas lendületű romantikus (romantikus-realista-naturalista) kitérőjét befejezve, visszatért volna a „latin” szellem klasszicizmusához, melynek — a romantika diadaláig — hordozója volt. Itt különbözik el a többitől a francia kötet, melynek legtokéletesebb darabja Jules Supervielle betlehemi meséje.

A német és angol köteteknek nincs olyan éles karakterük, mint a három fentebb említettnek. De ez természetes is. Az angol társadalom izoláltságát s a német permanens romantikus vágyakozását alaposan megbolygatták a világháború s a következő évtizedek. Mégis irodalmukat elszakíthatatlan kötelek fűzik a multhoz s ez a multh, a közös európai irodalmi kincs, a franciák „reálitáson túli realitásának” irányába mutat. A „barbár” Amerika s az új társadalmat építő Oroszország irodalma azonban kétségtelenül nagyobb lendületű — művészetük kapcsolata is az élettel jóval közvetlenebb. Épp ezért ember és társadalom iránti érdeklődésünket, ha nem is intellektuális, de gyermeki kíváncsiságában jobban kielégítik erőteljes néplélekvillanó, etnográfiailag figyelemreméltó írásaik.

Az élmény és alkotás közvetlen egységének és transzponáltságának egymással szembenálló két irányát épp úgy, mint a néplélek sajátosságát igen jól megfigyelhetjük a háborúról szóló novelláknál. Az angol Aldingtonnál a társakkal való együttérzés, a német Von Der Vringnél a szentimentalizmus és misztika, az orosz Grossmannál az emberi furcsaság novellisztikusságán is átütő heroizmus-dicséret a főelem. A francia Duhamelnél minden elementárisabb élmény a távolba mosódik s az író szelid szatirájú adomával „érinti” a föld-rengést. (Az amerikaiak nem írnak a háborúról; Stefan Zweig minden nacionalizmustól elszakadt középeurópaisága írásában hitet tesz a humanizmus mellett.)

munka

Az öt kötet néhány teljes és maradandó értékű novellát mutatott be. Hogy nem ezekkel foglalkoztam elkülönítve, s hogy nem a zsenit kerestem, nyilvánvalóvá teszi: nem ebben látom a Mai Külföldi Dekameron sorozatának jelentőségét, hanem, hogy eléggé éles és analízisre érdemes képet ad a mai „európai” irodalomról s hogy dússzövésszerű dokumentum a vezető kultúrnemzetek életéből.

Murányi-Kovács Endre

Két új pszichoanalitikus könyv:

Sigmund Freud: Önéletrajz

Freud 80 éves születésnapja teszi aktuálissá önvallomásait.

Fűzve P 2.80

Ferenczi Sándor dr.: A pszichoanalízis rövid ismertetése

Ez a könyv a lélekelemzés egyszerű, világos összefoglalása

Fűzve P 2.80

Pantheon kiadás!

munka

társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő: Kassák Lajos ● felelős kiadó: Falus Ervin ● szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI. bulcsu-u. 19. II 7. ● csehszlovákiában: Jelen Mihály, Bratislava, Prayova 8. ● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., kc. 3.—, lei 20 ● előfizetési ár félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.

ku

az 51

letke-

(enő)

● egy

válsá

szólás

kultu

tanuv

átérté

rajz a

19